

HİPPOKRATES

AFORİZMALAR

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

ESKİ YUNANCA ASLINDAN ÇEVİREN: EYÜP ÇORAKLI

TÜRKİYE BANKASI
Kültür Yayınları

II.
BASIM

Koslu Hippokrates (MÖ 460-370): Tıbbi batıl inançların gölgesinden kurtarıp akli temellere dayalı bir sanata dönüştürmüş, böylece "tıbbın babası" olarak tarihe geçmeyi başarmıştır. Ortaya koyduğu anlayış zaman içinde değişik toplum ve kültürlerce benimsenmiş, hatta Galenos (MS 2. yy.) aracılığıyla Batı ve İslam ortaçağlarına aktarılarak çağdaş bilimin temellerinin atıldığı 18. yüzyıla değin etkisini sürdürmüştür. Kendisine atfedilen Hippokrates Külliyyatı adlı derleme, insanın vücut yapısından hastalıkların nedenlerine, hatta uygulamada gözetilecek teknik kurallar ile ahlaki düsturlara kadar pek çok konuya değinen yaklaşık altmış metinden oluşmakta ve tıp konusunda antikçağdan günümüze ulaşan derli toplu en temel kaynak olma niteliğini taşımaktadır. Bu derlemenin gözbebeği sayılan, yüzyıllar boyu hekimlerin ellerinden düşürmediği Aforizmalar ise tıp tarihinde çığır açan Hippokrates'in tıp anlayışına aralanan bir kapıdır.

Eyüp Çoraklı (1982): İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Latin Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda araştırma görevlisidir. Uzun yıllar çeşitli yayınevlerinde çevirmen ve editör olarak çalışmış, başta Platon'un Symposion (Şölen) diyalogu olmak üzere pek çok eseri özgün dilinden çevirerek Türkçeye kazandırmıştır.

9 786053 326526

KDV dahil fiyatı
10 TL

Genel Yayın: 3466

Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş merhalesi, insan varlığının en müşahhas şekilde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat, bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki bir milletin, diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi; zekâ ve anlama kudretini o eserler nispetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır. İşte tercüme faaliyetini, biz, bu bakımdan ehemmiyetli ve medeniyet dâvamız için müessir bellemekteyiz. Zekâsının her cephesini bu türlü eserlerin her türlüüne tevcih edebilmiş milletlerde düşüncenin en silinmez vasıtası olan yazı ve onun mimarisi demek olan edebiyat, bütün kütlenin ruhuna kadar işliyen ve sinen bir tesire sahiptir. Bu tesirdeki fert ve cemiyet ittisali, zamanda ve mekânda bütün hudutları delip aşacak bir sağlamlık ve yaygınlığı gösterir. Hangi milletin kütüphanesi bu yönden zenginse o millet, medeniyet âleminde daha yüksek bir idrak seviyesinde demektir. Bu itibarla tercüme hareketini sistemli ve dikkatli bir surette idare etmek, Türk irfanının en önemli bir cephesini kuvvetlendirmek, onun genişlemesine, ilerlemesine hizmet etmektir. Bu yolda bilgi ve emeklerini esirgemiyen Türk münevverlerine şükranla duyguluyum. Onların himmetleri ile beş sene içinde, hiç değilse, devlet eli ile yüz ciltlik, hususi teşebbüslerin gayreti ve gene devletin yardımı ile, onun dört beş misli fazla olmak üzere zengin bir tercüme kütüphanemiz olacaktır. Bilhassa Türk dilinin, bu emeklerden elde edeceği büyük faydayı düşünüp de şimdiden tercüme faaliyetine yakın ilgi ve sevgi duymamak, hiçbir Türk okuru için mümkün olamayacaktır.

23 Haziran 1941
Maarif Vekili
Hasan Âli Yücel

HASAN ÂLİ YÜCEL KLASİKLER DİZİSİ

HİPPOKRATES
AFORİZMALAR

ÖZGÜN ADI
ΑΦΟΡΙΣΜΟΙ

ESKİ YUNANCA ASLINDAN ÇEVİREN
EYÜP ÇORAKLI

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2010
Sertifika No: 29619

EDİTÖR
ALİ ALKAN İNAL

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTİ
NEBİYE ÇAVUŞ

GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

I. BASIM, OCAK 2016, İSTANBUL
II. BASIM, EKİM 2017, İSTANBUL

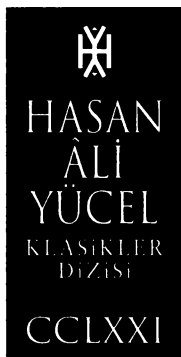
ISBN 978-605-332-652-6 (KARTON KAPAKLI)

BASKI
SENA OFSET

MALTEPE MAH. LİTROS YOLU SOK. NO: 2/4 MATBAACILAR SİTESİ 2 DK:4NB7
ZEYTİNBURNU İSTANBUL
(0212) 613 38 46
SERTİFİKA NO: 12064

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında
gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla
çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, MEŞELİK SOKAK NO: 2/4 BEYOĞLU 34433 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Faks (0212) 252 39 95
www.iskulttur.com.tr

HİPPOKRATES

AFORİZMALAR

ESKİ YUNANCA ASLINDAN ÇEVİREN:
EYÜP ÇORAKLI

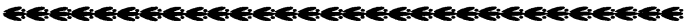
TÜRKİYE BANKASI
Kültür Yayınları

İçindekiler

Sunuş.....	vii
Yemin.....	1
Aforizmalar.....	3
Birinci Bölüm.....	5
İkinci Bölüm.....	11
Üçüncü Bölüm.....	17
Dördüncü Bölüm.....	23
Beşinci Bölüm.....	33
Altıncı Bölüm.....	41
Yedinci Bölüm.....	47
Sözlükçe.....	57
Kaynakça.....	73

Sunuş

ἰητρος γὰρ ἀνὴρ πολλῶν ἀντάξιος ἄλλων
Çok kişiye bedeldir tek bir hekim.

(Homeros, *İlyada*, 11.514)

Daha yaşarken adı efsanelere karışmış, çeşitli hastalıklara deva bulmasıyla nam salmış, nereye çağrılrsa varıp oraya gitmiş, gittiği her yere şifa götürmüş, şifalı ellerinin erişemediği yerlereyse mektupları ve öğütleriyle yetismeye çalışmış, ünü dalga dalga yayılıp yüzyılların sisli karanlığı içinden süzülerek bugünlere gelmiş Asklepiosoglu Hippokrates'in, akli temellere dayalı hekimliğin (*tekhnē iatrikē*) kurucusu, dolaşısıyla "tıbbın babası" sayılan o meşhur Koslu hekimin yaşamının köşe bucağını aydınlatacak kesin ifadeler ne yazık ki yok elimizde. Çünkü yaşamına dair bilgiler, onu o engin şöhretinin ardında belli belirsiz bir kişiliğe bürüyerek ancak dağınık kırıntılar hâlinde ulaşabilmiş günümüze; tıpkı Yunan edebiyatının öncüsü Homeros veya gizemli öğretileriyle felsefeye derin bir soluk aldırın Samoslu Pythagoras gibi. Genç çağdaşı Platon'dan ve kendisi de hekim bir babanın oğlu olan Aristoteles'ten öğreniyoruz onun ne derece önemli tarihî bir kişilik olduğunu.¹ Kendisine atfedilen külliyatın satır aralarından, titiz incelemelere tabi tutulan sahte yahut

1 Bkz. Platon, *Phaidros*, 270c; *Prōtagoras*, 311b-c; Aristoteles, *Politika*, 1326a15-17.

kurmaca mektuplarından, MÖ 5. yüzyılın sonlarında oğlu Thessalos'un Kos ile Atina arasında yaşanan ihtilaf nedeniyle Atina meclisinde verdiği söylenen, özgünlüğü tartışmalı bir söylevden (*Presbeutikos*) çıkarıyoruz yaşamının köşe taşlarını; özellikle de MS 1 ila 2. yüzyıllarda yaşamış Ephesoslu hekim Soranos'a ait olup *Hippokrates Külliyyatı*'na (*Corpus Hippocraticum*) ilişkin el yazmaları ile en eski edisyonların girişinde yer aldığından muteber bir kaynak sayılan *Hippokrates'in Yaşamı* (*Vita Hippocratis*) adlı kısa metinden.²

Kendisiyle adaş Koslu Soranos'un Kos arşivlerini didik didik ederek gün yüzüne çıkardığı bilgilere dayanan Ephesoslu Soranos'a kulak verecek olursak, Hippokrates sekseninci olimpiyatın ilk senesi (MÖ 460), Agrianios ayının³ yirmi yedinci günü hekim bir babanın oğlu olarak hekimler diyarı Kos Adası'nda dünyaya açmıştır gözlerini.⁴ Babasının adı Herakleides, annesininkiyse Phainerate olup soyu bir koldan hekimliğin koruyucu tanrısı Apollon'un oğlu Asklepios'a dayanmakta, bir koldan da Yunan mitolojisinin kudret timsali Herakles'e değin uzanmaktadır.⁵ Âdet olduğu üzere babası Herakleides'ten almıştır hekimliğe ilişkin ilk eğitimini; sonra da hekim Herodikos'un öğrencisi olup ustalашmış, hatta Leontinoilu hatip Gorgias ile Abderalı ünlü atomcu filozof Demokritos'tan da dersler alarak⁶ hekimlik sanatının yanı sıra düşünme ve konuşma sanatlarının da bütün inceliklerini kavramıştır o genç yaşında. Ancak gün gelip ebeveynini kaybedince memleketi Kos'u terk edip yollara vurmuştur kendini.⁷ Hemen ardından Knidos'taki Asklepios Tapınağı'nı yakıp sırta kadem bastığı şeklin-

2 Bkz. Jouanna 1999: 8-9.

3 Yerel takvime göre sekizinci ay. Bkz. Jouanna 1999: 10.

4 Bkz. Soranos, *Vita Hippocratis*, 3.3-6.

5 Bkz. Soranos, *Vita Hippocratis*, 1.1-2; Suidas, s.v. *Hippokrates*.

6 Bkz. Soranos, *Vita Hippocratis*, 2.1-3.1.

7 Bkz. Soranos, *Vita Hippocratis*, 4.2.

de asılsız söylentiler yayılsa da⁸ kendisine atfedilen eserler onun amacının değişik yerler görmek (*theasasthai*) ve sanatını icra edip (*syngymnasthenai*) bilgisini derinleştirmek olduğu görüşünü doğrular niteliktedir.⁹ Hippokrates bu amaçla Yunan coğrafyasını karış karış gezerken ömrünün son demlerinde yolu Asklepiosoğullarının¹⁰ efsanevi beşiği Thessalia'ya düşmüş ve orada konakladığı Larissa kentinde kimilerine göre 85, kimilerine göre 90, hatta 100 veya 104 yaşında son nefesini vermiştir (MÖ yak. 370). Rivayete göre Larissa ile Gyrtion arasında yer alan mezarının başına yuva kurup bal yapmıştır arılar; böylece ömrü boyunca türlü derde deva olmaya çalışan Koslu hekim, çocukların ağzındaki yaraların (*aphthai*) çabucak iyileşmesini sağlayan bu şifalı bal sayesinde, öldükten sonra da şifa dağıtmaya devam eder olmuştur.¹¹

Kesin bilgilerden uzaklaşıp efsaneleşmiş böylesi bir yaşamın hemen ardından şiddetli tartışmaların da fitili ateşlenmiş ve kendisine atfedilip *Hippokrates Külliyyatı* adı altında derlenen irili ufaklı altmışa yakın metnin gerçekten Hippokrates'e ait olup olmadığı veya hangilerinin tarihî bir kişilik sayılan Hippokrates'in gerçek görüş ve düşüncelerini yansıttığı meselesi başköşeye yerleşerek Antik Çağ'dan bu yana sürgit devam eden Hippokrates tartışmalarının temel sorunlarından biri hâline gelmiştir.¹² Hâlen kesin bir çözüme

8 Örn. bkz. Plinius, *Historia Naturalis*, 29.2; söz konusu tapınak yangını konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Longrigg 1993: 21-23.

9 Bkz. Soranos, *Vita Hippocratis*, 4.3-6; ayrıca bkz. Temkin 1991: 53.

10 Asklepiosoğulları terimiyle aslında Asklepios'un iki oğlu, yani Makhaon ile Podaleirios ve onların soyundan gelenler kastedilmektedir. Ancak söz konusu terimin anlamı zamanla genişlemiş ve tıpkı doğrudan Homeros'un soyundan gelmeyip onun yolundan giden şairlere yakıştırılan Homerosoğulları sıfatı gibi, hekimlik mesleğini benimsemekle birlikte Asklepios'un soyundan gelmeyen kişiler için de kullanılan bir sıfata dönüşmüştür. Ayrıca bkz. Jouanna 1999: 10.

11 Bkz. Soranos, *Vita Hippocratis*, 11.4-12.1.

12 Bkz. Lloyd (ed.) 1983: 9-10.

kavuşturulamamakla birlikte araştırmacıların kılı kırk yaran incelemelerine konu olmayı sürdüren bu zorlu tartışma bir kenara konup da bütün olarak *Hippokrates Külliyatı*'na, başka bir deyişle insanın vücut yapısından hastalıklara yol açan etkenlere, kadınlar ile çocukların yaygın şekilde yakalandıkları hastalıkların niteliklerinden genel olarak hastalıkların seyrine ilişkin dakik gözlemlere, hatta hekimlik sanatının kural ile yöntemlerinden hekimlerin uygulamada kılavuz alacakları ahlaki düsturlara değin çeşitli konulara eğilen metinlerle örülü o muazzam yapıya şöyle bir göz atıldığında, MÖ 5 ila 4. yüzyıllarda Yunan dünyasında serpilip gelişerek çağlar boyu etkisini sürdüren hekimlik anlayışının oluşumunda Hippokrates'in ne derece önemli bir rol üstlendiği açıkça görülecektir.

Her şeyden önce Hippokrates'in yaşadığı devirde ağırlıklı olarak gelenekten devralınan büyücü/şifacı yaklaşımlar etkisini sürdürmektedir. Yunan kültürünün filizlenip boy verdiği Homeros ile Hesiodos destanlarından aşına olduğumuz söz konusu yaklaşım,¹³ tanrılarla iç içe bir dünya tasavvuru sunmakla hekimliğin araştırma konusu olan hastalıkların tümünün tanrılarının marifeti sayılmasına yol açmıştır. Ancak yaşadığı devirde genel olarak hastalıkları veya hiç değilse korkutucu belirtilerle ortaya çıkıp seyreden münferit vakalar ile belirli bir bölgede baş gösterip oradaki insanlar arasında yayılan salgın hastalıkları tanrısallık (*theios*) bir etkiye bağlayan, başka bir deyişle hastalıkları tanrı-insan ilişkilerinin sonucu olarak değerlendirip tanrılara yahut tanrısallık güçlere karşı işlenmiş suçların cezası sayan görüş karşısında Hippokrates, tıp tarihinde bir dönüm noktası niteliğindeki tavrıyla akli temellere dayalı hekimliğin kurulmasına önayak olmuştur. Çünkü o bir hastalığın diğerinden daha tanrısallık (*theios*) veya kutsal (*hieros*) sayılamayacağını, her hastalı-

13 Örn. bkz. Homeros, *İlyada*, 1.43-53; *Odyseia*, 9.410-12; Hesiodos, *Erga kai Hēmerai*, 100-5; 238-45.

ğın kendine has bir doğası (*physis*) olduğunun, kısacası bütün hastalıkların doğal nedenlerden kaynaklanıp doğal bir seyir izlediğinin (*kata physin*) bilincindedir. Bu nedenle hastalıkları müdahale edilemez kılıp tedaviyi imkânsızlaştıran veya doğaüstü güçlerin yardımına sığınılıp akıl dışı yollara meyledilmesine yol açan batıl inanışların boyunduruğundan olanca gayretiyle kurtarmaya çalışır sanatını. Söz gelişini niteliğini tam olarak anlayamamış kişilerce “kutsal hastalık” (*hiera nosos*) adıyla anılan sara hastalığına yakalanmış kimselerin, din duygusunu istismar eden büyücü/şifacı şarlatanların oyununa gelerek sanki dinsel bir buyruğu çiğneyip de kirlenmiş mücrimler gibi (*miasma*) efsunlar ve ayinlerle kendilerini arındırmaya, böylelikle dertlerine deva bulmaya çalışmaları karşısında, söz konusu hastalığın diğer hastalıklar gibi maddi nedenlerden kaynaklanıp doğal süreçler sonucunda ortaya çıktığını üzerine basa basa söylemesi Hippokrates’in giriştiği amansız mücadeleye verilebilecek örneklerden biridir yalnızca.¹⁴ İşte bu durum Hippokrates’in hekimliği akli temeller üzerine kurulu bir sanat (*tekhnē*) olarak inşa etme çabasında olduğunu açıkça göstermektedir. Ama nasıl ve hangi yöntemle?

Hippokrates, İonia aydınlanmasının doğa olaylarını akılla açıklama eğiliminden devşirdiği bir tutumla, özellikle de Alkmaion ve Empekokles gibi hekim/filozofların insan bedenine, hastalık ve sağlığı oluşturan şartlara dair ileri sürdükleri görüşlerden edindiği malumatla hekimlik sanatını sistemleştirmeye koyulur. Ona göre hastalıklar her ne kadar bölgesel nedenlere dayansa da, başka bir deyişle yaşanan coğrafya, esen rüzgâr, solunan hava, akan su, alınan besin insan sağlığı üzerinde hatırı sayılır etkilerde bulunsa da, aslında bütün bu etkenler daha temel bir şeyi, insanın vücut yapısını yahut mizacını (*physis*) bozduğu için birtakım hastalıklar baş göstermektedir. Peki nedir insanın mi-

14 Bkz. Hippokrates, *Peri Hierēs Nousou*, 1.1-46.

zacını oluşturan unsurlar ve insan sağlığına nasıl etkide bulunmaktadırlar? Tecrübeyi (*empeiria*) sanatının esası kılan Hippokrates'e göre bunlar insan vücudunda kolaylıkla gözlemleyebileceğimiz kan (*haima*), balgam (*phlegma*), kara safra (*kholē melaina*) ve sarı safradır (*kholē ksanthē*). Bu dört temel unsurun uyumlu ve ölçülü bir şekilde (*metriōs*) bedende bir arada bulunup birbirine karışması (*krasis*) sağlık (*hygieia*) demektir; bunlardan birinin diğerinden az veya çok olması, başka bir deyişle birinin diğerine baskın gelmesi hastalıklara (*nousos*) yol açmakta; üstelik bu durum hangi uzuvda cereyan ederse, hâliyle o uzuvda hastalıklar baş göstermektedir.¹⁵ Peki, insanın sağlık demek olan bu dengeli mizacı nasıl oluyor da bozuluyor? Hippokrates'e göre insan mizacının dengesi kimi zaman sıcak veya soğuk gibi bedenin kendinden kaynaklanan nedenlerle, kimi zaman da insanı sarıp kuşatan çevre şartları, iklim koşulları, yaşama ve beslenme düzenleri (*diaita*) neticesinde şaşmakta, böylelikle hastalıklara davetiye çıkarmaktadır.¹⁶

Hippokrates'in akli temeller üzerine inşa edilmiş felsefi bir sistemi içinde ördüğü bu hekimlik anlayışı MS 2. yüzyılda yaşamış büyük hayranı Bergamalı Galenos tarafından benimsenip iletirilmiş, Orta Çağ boyunca etkinliğini sürdürerek gerek Hristiyan bir aziz gibi saygı gördüğü Avrupa'da, gerekse son derece benimsenip özümsemiği İslam coğrafyasında gelişen hekimlik anlayışlarının temelini oluşturmuştur.¹⁷

Hippokrates'in geliştirdiği hekimlik anlayışının sonraki devirler üzerindeki etkisini en iyi gözlemleyebileceğimiz eser, kuşkusuz *Hippokrates Külliyyatı*'nın göz bebeği adanarak hakkında sürekli yorum kitapları kaleme alınan, hatta 18. yüzyıla değin hekimlerin ellerinden düşürmediği

15 Bkz. Hippokrates, *Peri Physios Anthrōpou*, 4.1-10.

16 Bkz. Hippokrates, *Peri Aerōn, Hydatōn, Topōn*, 1.1-21.

17 Hippokratesçi hekimlik anlayışının etkileri konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Lloyd (ed.) 1983: 51-60.

Aforizmalar'dır.¹⁸ Doğrudan doğruya Hippokrates'in elinden çıkmış olmayıp MÖ 4. yüzyıldan itibaren Hippokrates geleneğinden beslenen pek çok hekimin geliştirip zenginleştirdiği, hekimlere gerek teorik gerekse pratik anlamda kılavuzluk etme amacı güden¹⁹ ve 10. yüzyıla ait *Suidas* adlı ansiklopedide kaydedildiği üzere "insan kavrayışının sınırlarını aşan"²⁰ aforizmalarla örülü söz konusu derleme, Hippokrates tarafından geliştirilen tecrübe ve gözlem verilerine dayalı hekimlik anlayışının üzerindeki örtüyü aslında tek başına bile aralamaya yeter.

Aforizmalar'ın Eski Yunancadan Türkçeye bu ilk çevirisinde "W.H.S. Jones (tr.) (1959). *Hippocrates, Vol. 4. Heracitus, On the Universe*, Loeb Classical Library, Cambridge: Harvard University Press" künyeli edisyonda yer alan metin temel alınmış ve söz konusu metin "É. Littré (ed.) (1962). *Oeuvres complètes d'Hippocrate*, Vol. 4, Paris: Baillière" künyeli edisyondakiyle karşılaştırılmıştır. Çetin bir üsluba sahip aforizmaların anlaşılıp yorumlanmasındaysa yine W.H.S. Jones'un adı geçen edisyonundaki açıklamalardan yararlanılmış, ayrıca gerek sunuş, gerekse notlarda atıfta bulunulan Antik Çağ yazarları için kaynakça kısmında başka türlü belirtilmedikçe *Thesaurus Linguae Graecae*'da (TLG) yayımlanan edisyonlar dikkate alınmıştır.

Akademik çalışmalarımda beni Hippokrates metinlerine yönlendirerek ufkumu açan hocam Sn. Prof. Dr. Ş. Teoman Duralı ile her daim kendisinden feyzaldığım hocam Sn. Prof. Dr. Çiğdem Dürüşken'e, bu eserin ortaya çıkma sürecinde sınırsız anlayış ve özenleriyle çalışmamı rahatlıkla sürdürmemi sağlayan Hasan Âli Yücel Klasikler Dizisi'nin değer-

18 Bkz. Jouanna 1999: 376-77.

19 Bkz. Lloyd (ed.) 1983 : 9-10.

20 Bkz. Suidas, s.v. *Hippocrates*.

li editörlerine ve bu kitabın yayımlanmasında emeği geçen Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları'nın tüm kültür dostlarına, ayrıca çeviri sürecinde desteğini esirgemeyip çalışmamı bir hekim gözüyle inceleyerek değerli katkılarda bulunan Sn. Dr. Ediz Uzun'a, son olarak da çalışmalarımın sıkıntılarını paylaşıp eleştiri ve önerileriyle katkıda bulunan değerli dost ve meslektaşlarım Sn. Yrd. Doç. Dr. Ekin Öyken ile Sn. Araş. Gör. Oğuz Yarlıtaş'a teşekkürü borç bilirim.

Eyüp Çoraklı, 2015

Yemin

Hekim Apollon, Asklepios, Hygieia, Panakeia, hatta bütün tanrılar ve tanrıçalar tanıgım olsun ki, bu yemine ve bu taahhüde gücüm kuvvetim yettiğince ve iradem elverdiğince sadık kalacağım; bu sanatı bana öğreten kişiyi ana babamla bir tutup rızkımı onunla paylaşacağım, gerektiğinde dertlerine ortak olacağım, çoluk çocuğunu erkek kardeşlerim yerine koyacağım, öğrenmek istedikleri takdirde onlara bu sanatı herhangi bir karşılık ve taahhüt beklemeden öğreteceğim; hekimliğe ilişkin kaideleri, öğütleri ve diğer bütün malumatı yalnızca kendi oğullarımla, bana bu sanatı öğreten kişinin oğullarıyla ve hekimlik yasası uyarınca taahhütte bulunup yemin etmiş öğrencilerle paylaşacağım, bunların dışında bir kimseyle paylaşmayacağım. Uyguladığım perhizlerde, gücüm kuvvetim yettiğince ve iradem elverdiğince hastaların yararını gözeteceğim, onlara zarar verip kötülüğü dokunacak işlerden kaçınacağım. Vermem istense bile kimseye ne ölümcül bir ilaç vereceğim, ne de bu yönde bir tavsiyede bulunacağım. Aynı şekilde hiçbir kadına da çocuk düşürmeye yarayan bir alet vermeyeceğim. Saflıkla ve dürüstlikle yaşamımı sürdürüp sanatımı icra edeceğim. Taştan muzdarip hastalara bile bıçağımı sürmeyecek, yerimi bu işin ehli kimselere bırakacağım. Hangi eve gidersem gideyim, hastaların yararı için gidecek, her türlü kasıtlı kötülük

ve ahlaksızlıktan, özellikle de ister özgür olsun ister köle, kadın ve erkeklerin bedenlerine şehvetle yaklaşımdan sakınacağım. Gerek tedavi sırasında, gerekse tedavi dışında insanların yaşamına ilişkin görüp işittiğim ne varsa, açığa vurulmaması gereken ne varsa, hepsinin bir sır gibi saklanması gerektiğini düşünüp susacağım. Bu yemine sadık kalır da onu çiğnemezsem, bütün insanların nazarında sonsuza dek ünlü olup yaşamımın ve sanatımın hayrını göreyim; ancak ahdımı bozar da yeminimi çiğnersem, bütün bunların tam tersi gelsin başıma!

AFORİZMALAR

Birinci Bölüm

1. Yaşam kısadır, sanat uzun, fırsat gelip geçici, tecrübe güvenilirmez, kararsa¹ zor. Bir hekim sadece yapması gereken şeylere kendini vermemeli, aynı zamanda hastası ve yardımcılarıyla iş birliği içinde olmalı; elbette dış koşullar da buna dâhil.
2. Bağırsak bozuklukları ve kendiliğinden gelişen kusmalarda boşaltılması gereken maddelerin bedenden boşaltılması hastalar için yararlı olup katlanılması kolay bir durumdur; boşaltılmamasıysa tam tersi. Aynı şekilde istenen sonuçların gerçekleşmesi hâlinde suni boşaltımlar² da hastalara yararlı olup katlanılması kolay bir durumdur; aksi hâlde yine tam tersi bir durum ortaya çıkar. Ancak bu tedavinin uygun olup olmadığını anlamak için hastaların yaşadıkları bölge ve mevsim ile yaşları ve yakalandıkları hastalıklar göz önünde bulundurulmalı.

1 Hippokrates tıbbında önemli bir yeri olan *krisis* terimi aslında hastalıklarda görülen dönüm noktalarını, başka bir deyişle hastalıkların seyrini belirlemeye yarayan ani değişimleri ifade eder, (*Peri Pathôn*, 8.1). Dolayısıyla bir hekim herhangi bir hastalık için bir öngöründe bulunmak veya tahmin yürütmek (*prognōsis*) istediğinde, hastalığın seyrinde kendini gösteren bu krizleri izleyip ona göre bir tedavi uygulamak zorundadır. Burada bu tür kritik durumlarda hekimin vereceği ani “karar”ların önemi vurgulanmaktadır.

2 Müshil vb. ilaçlarla sağlanan boşaltımlar.

3. Aşırıya kaçması hâlinde, sporcularda görülen o mükemmel sağlık durumuna aldanmamalı. Sonuçta sağlık durumunun aynı kalması veya değişmemesi imkânsızdır; değiştiği için de onun artık daha iyiye gitmesi mümkün olmaz, daha kötüye gidebilir ancak. Bu nedenle bedenin tekrar düzelmeye başlaması için bu sağlık durumunu bir an önce bozmakta yarar var. Yine tehlikeli bir durum arz ettiğinden bedendeki çöküş³ de aşırı olmamalı, aksine bu duruma dayanacak kişinin bünyesinin el verdiği ölçüde olmalı. Benzer şekilde aşırıya kaçması hâlinde boşaltımlar da tehlikelidir; yine bedenin tekrar kendini toplaması da aşırıya kaçması hâlinde tehlike arz eder.
4. Katı ve sade perhizler müzmin hastalıklarda her zaman için tehlikelidir, aynı şekilde bu tür perhizlerin gerekli olmadığı birden gelişen hastalıklarda da. Yine aşırı zayıflığa yol açan perhizler de tehlikelidir, aslında aşırıya kaçan şişmanlıklar da öyle.
5. Hasta kişiler katı perhizlerde hatalar yapar, dolayısıyla da epey zarar görür. Çünkü bu durumda yapılan her türlü hata, görece biraz daha serbest perhizlerde yapılan hatalardan daha vahim sonuçlar doğurur. Bu nedenle düzenli bir şekilde sürdürülen oldukça katı ve sade perhizler sağlıklı kişiler için bile tehlikelidir; çünkü sağlıklı kişilerin bu hatalara katlanması çok daha zordur. Bu yüzden katı ve sade perhizler, görece biraz daha serbest perhizlerle karşılaştırıldığında genel olarak tehlikelidir.
6. En ileri hastalıklarda en ileri tedavi yöntemleri kesinkes etkilidir.
7. Çok çabuk gelişen bir hastalık söz konusu olduğunda, hemen ardından şiddetli ağrılar görülür, dolayısıyla bu durumda mümkün olan en katı perhiz uygulanmalı.

3 Bedenin aşırı derecede zayıflayarak çökmesi kastedilmektedir.

Böyle olmayıp da tam tersine daha serbest bir perhize izin verilebilecek durumlar söz konusu olduğundaysa, hastalığın ciddiyeti ne kadar azalırsa perhiz de o ölçüde gevşetilmeli.

8. Bir hastalık doruk noktasına ulaştığında en katı perhiz uygulanmalı.
9. Hastalık doruk noktasındayken hastanın perhize dayanabilecek güçte olup olmadığı dikkatlice incelenmeli, önce hasta mı tükenecek ve perhize dayanamayacak hâle gelecek, yoksa önce hastalık mı yenik düşecek ve şiddetini yitirecek diye.
10. Doruk noktasına bir anda ulaşan hastalıklarda perhiz de bir anda katı hâle getirilmeli, doruk noktasına daha geç ulaşan hastalıklardaysa perhiz o sırada veya ondan biraz önce kısıtlanmalı. Ama öncesinde hastayı dayanıklı kılmak için daha zengin bir perhiz uygulanmalı.
11. Şiddetli nöbetler sırasında hastaya verilen yiyecekler azaltılmalı, çünkü bu tür durumlarda yiyecek verilmesi zararlıdır; hatta belirli aralıklarla şiddetlenen hastalıklarda görülen şiddetli nöbetler sırasında da hastaya verilen yiyecekler azaltılmalı.
12. Hastalıkların niteliğine, yılın mevsimlerine ve nöbetlerin ne şekilde birbirini takip ettiğine, yani her gün mü, güneşırı mı, yoksa daha uzun bir sürede mi tekrarlandığına bakılarak hastalıklardaki şiddetlenme ve dinmeler tahmin edilebilir. Tabii gözle görülür belirtiler de yok değildir. Örneğin zatülcenp hastalığına yakalanmış kişilerde hastalığın daha başlangıcında görülen balgam hastalığın kısa süreceğini, sonrasında görülen balgamsa uzun süreceğini gösterir. Sonra idrar ve dışkıların görünümü ile ter gibi şeyler de hastalıkta ciddi bir kriz yaşanıp yaşanmayacağını ve hastalığın uzun süreli mi, yoksa kısa süreli mi olacağını gösteren belirtilerdir.

13. Yaşlılar gayet kolay dayanırlar perhize,⁴ sonra orta yaşlılar; gençler pek dayanamaz, çocuklarsa hiç, hele bir de normalden daha hareketli çocuklar söz konusuysa.
14. Gelişmekte olan bedenlerde⁵ doğal sıcaklık çok fazladır, dolayısıyla çok fazla besine ihtiyaç duyulur; yoksa beden mahvolur gider. Yaşlılardaysa bu sıcaklık azdır, bu nedenle az bir besine ihtiyaç duyulur; çünkü fazla besin bu sıcaklığı yok eder. Dolayısıyla bedenleri soğuk olduğundan, yaşlılarda görülen hummalar diğerleriyle aynı ölçüde şiddetli olmaz.
15. Bağırsaklar kış ile ilkbaharda doğal olarak çok sıcak olup uykular da uzun sürer, dolayısıyla bu mevsimlerde hastalara daha çok yiyecek verilmesi gerekir. Sonuçta doğal sıcaklık fazla olduğundan, daha çok besine ihtiyaç duyulur. Genç insanlar ile sporcuların durumu buna örnektir.
16. Sıvı perhizler bütün hummalı hastalar için yararlıdır, özellikle de çocuklar ve bu şekilde beslenmeyi alışkanlık hâline getirmiş kişiler için.
17. Bir hastaya günde bir kez mi, yoksa iki kez mi, az miktarda mı, çok miktarda mı, yoksa peyderpey mi yiyecek verilmesi gerektiğine karar verirken o hastanın yaşadığı bölge ve mevsim ile alışkanlık ve yaşına dikkat edilmeli.
18. Yiyeceklerin hazmı yaz ve sonbaharda çok zor olur, kış ve ilkbahardaysa çok kolay.
19. Hastalığın belirli aralıklarla şiddetlendiği durumlarda hastalara herhangi bir yiyecek vermemeli veya bir şey yemeye zorlamamalı onları, tam tersine krizlerden önce beslenmeyi azaltmalı.⁶

4 Burada hekimin önerdiği bir yaşama ve beslenme düzeni (*diaita*) olarak perhiz değil, yiyecek içecekten uzak durma, bir tür açlık hâli söz konusudur.

5 Çocuklar ve gençlerde.

6 Karş. *Peri Khymôn*, 6.1-3.

20. Hastalıklar kriz aşamasındayken ya da krizi henüz atlatmışken müshillerle veya diğer uyarıcılarla bağırsaklar çalıştırılmamalı yahut tedavide herhangi bir değişiklik yapılmamalı, bu tür durumlarda hastalar tam tersine kendi hâline bırakılmalı.⁷
21. Tahliye edilmesi gereken maddeler, özellikle hangi yöne meylediyorlarsa, uygun uzuvlar aracılığıyla o yönde tahliye edilmeli.⁸
22. Saf olmayıp karışmış hâlde bulunan salgılar müshille boşaltılmalı veya başka bir şekilde tahliye edilmeli; dahası hastalığın başlangıcında bu işlemten sakınılmalı, tabii bu salgılar dışarı çıkacak duruma gelmedikleri sürece; kaldı ki bu çok nadir görülen bir durumdur.⁹
23. Dışkılar miktarlarına göre değerlendirilmemeli, tam tersine çıkması gereken şeyler çıkmış mı, hasta bu duruma kolayca dayanmış mı, ona bakılmalı. Hatta hasta baygın düşecek hâle gelse bile, dayanabilecek durumda olduğu sürece söz konusu tahliye işlemi sürdürülmeli.¹⁰
24. Birden gelişen hastalıklarda müshiller ihtiyatlı bir şekilde ve yalnızca hastalığın başlangıcında kullanılmalı; bu işlem de ancak hastanın durumu iyice tetkik edildikten sonra yapılmalı.
25. Boşaltılması gereken maddelerin bedenden boşaltılması hastalar için yararlı olup katlanılması kolay bir durumdur; boşaltılmamasıysa katlanılması zor bir durum.¹¹

7 Karş. *Peri Khymōn*, 6.4-6.

8 Başka bir deyişle kusma veya boşaltım yoluyla. Karş. *Peri Khymōn*, 6.10-11.

9 Karş. *Peri Khymōn*, 6.8-9.

10 Karş. *Peri Khymōn*, 6.11-15.

11 Karş. *Aforizmalar*, 1.2.

İkinci Bölüm

1. Uykunun sıkıntı verdiği bir hastalık ölümcüldür; ama uyku yararlı oluyorsa, o hastalık ölümcül değil demektir.
2. Uykunun bilinç kaybını durdurması iyiye işarettir.
3. Haddini aşması durumunda uyku da uykusuzluk da kötüdür.¹
4. Doğal olandan fazlaysa² eğer, ne tokluk iyidir, ne açlık, ne de başka bir şey.
5. Kendiliğinden oluşan bitkinlikler hastalıkların habercisidir.
6. Bedenlerinin herhangi bir yerinde bir ağrı olup da genellikle bu ağrıların farkında olmayan kişilerde akıl sağlığı yerinde değil demektir.
7. Uzun sürede zayıflamış bedenlere yavaşça kilo aldirmek gerekir, kısa sürede zayıflamış bedenlereyse çabucak.
8. Nekahet dönemindeki bir hasta beslendiği hâlde güç kuvvet kazanamıyorsa, bedeni gereğinden fazla besin tüketiyordur. Beslenmediği hâlde yine aynı şey söz konusu oluyorsa, bu durumda da hastanın boşaltıma ihtiyacı var demektir.³

1 Karş. *Aforizmalar*, 7.72.

2 Bünyenin (*physis*) kaldırabileceğinden fazlaysa.

3 Burada beslenme (*trophēn lambanein*) veya beslenmeme (*trophēn mē lambanein*) ifadeleriyle hastanın iştahının olup olmaması kastedilmektedir.

9. Boşaltılıp temizlenmek isteniyorsa eğer, bedenler akıcı hâle getirilmeli.⁴
10. Temiz olmayan⁵ bedenlere ne kadar çok besin verirsən o kadar çok zarar verirsən.
11. Mideyi içeceklerle doldurmak, yiyeceklerle doldurmaktan daha kolaydır.
12. Herhangi bir hastalıkta atlatılan bir krizin ardından bedende kalan maddeler⁶ genellikle o hastalığın nüksetmesine yol açar.
13. Kriz geçiren hastalar için genellikle nöbetten önceki gece ızdıraplı geçer, sonraki geceyse daha rahat.
14. Bağırsak akıntılarına gelince, dışkılarda görülen değişimler yararlıdır; tabii bu değişimler kötü yönde olmadığı sürece.
15. Boğazda bir hastalık meydana geldiğinde veya bedende⁷ şişlikler ortaya çıktığında dışkılara dikkat edilmeli: Eğer dışkılar safralıysa, hastalık bütün bedeni etkisi altına almıştır; yok eğer sağlıklı bir insanın dışkısına benziyorsa, o zaman bedeni beslemekte sakınca yoktur.
16. İnsan açken⁸ yorulmamalı.
17. Gereğinden çok⁹ yiyecek tüketilmesi hastalığa yol açar; tedavi de bunu göstermektedir.
18. Bir anda ve hızlı bir şekilde doyuran besinlerin boşaltımı da hızlı olur.

4 Bedenlerin akıcı hâle getirilmesi (*euroa poiein*) bedendeki ifrazatı dışarı atacak gözeneklerin, kanalların vs. açılarak bedenin boşaltıma hazır edilmesi anlamına gelmektedir. Karş. *Aforizmalar*, 7.71.

5 Başka bir deyişle boşaltım (*katharsis*) yaptırılmamış, içinde rahatsızlık veren, muzır veya lüzumsuz salgılar bulunan.

6 Cerahat, iltihap gibi şeyler.

7 Özellikle bedenin boğaza yakın bölgesi, yani boyun kısmı kastedilmektedir.

8 Aç kalmayı gerektiren perhizler sırasında.

9 Başka bir deyişle bünyenin (*physis*) kaldıramayacağı kadar.

19. Birden gelişen hastalıklarda hastalığın ölümle mi, yoksa sağlıkla mı sonuçlanacağı konusunda yapılan tahminler hiç güvenilir değildir.
20. Bir kişinin bağırsakları gençliğinde nemliyse yaşlılığında kuru, gençliğinde kuruyorsa yaşlılığında nemli olur.
21. Saf şarap açlığı bastırır.
22. Tokluktan kaynaklanan hastalıkların devası açlık,¹⁰ açlıktan kaynaklanan hastalıkların devası da tokluktur ve genel olarak karşıtlar birbirine deva olur.
23. Birden gelişen hastalıklar on dört gün içinde kriz aşamasına gelir.¹¹
24. Her yedi günlük sürede dördüncü gün hastalıkların seyri açısından önemlidir. Bir hastalığın sekizinci gününü ikinci haftanın başlangıcı olarak alırsak, hastalığın on birinci günü izlenmesi gereken bir gündür, çünkü bu gün ikinci haftanın dördüncü günüdür. Yine hastalığın on yedinci günü de izlenmesi gereken bir gündür, çünkü bu gün de on dördüncü günden itibaren dördüncü ve on birinci günden itibaren yedinci gündür.
25. Üç günde bir nükseden hummalar yazın genellikle kısa süreli olur; ama sonbaharda, özellikle de kış yakinken uzun süreli.
26. Kasılmayı izleyen humma, hummayı izleyen kasılmadan daha iyidir.
27. Hastalıklarda görülen düzensiz iyileşmelere güvenmemeli, beklenmedik şekilde ortaya çıkan kötü belirtilerden de çok fazla korkmamalı; çünkü bunlar çoğunlukla

10 Burada tokluk (*plēsmonē*), bedenin yiyecekten aşırı dolu olması, açlık (*kenōsis*) ise boşaltım veya perhiz nedeniyle bedenin boş olması anlamına gelmektedir.

11 Başka bir deyişle hastalığın ne yönde seyredeceği bu süre zarfında belli olur. Karş. *Kōakai Prognōsies*, 143.

değişken durumlar olup kesinlikle uzun sürmez yahut müzmin hâle gelmezler.

28. Ağır hummaya yakalanmış kişilerde bedenin hiç zayıflamayıp aynı kalması kadar aşırı derecede zayıf düşmesi de kötü bir belirtidir. İlki müzmin bir hastalığa delalet eder, ikincisiyse zafiyete.
29. Bağırsakların boşaltılması gerektiğini düşünüyorsan, bunu hastalıkların başlangıcında yapmalısın; hastalıklar doruk noktasındayken hastanın dinlenmesi daha iyidir.
30. Bir hastalığın başlangıç ile son aşamasında bütün belirtiler zayıftır, ama hastalık doruk noktasındayken çok kuvvetli.
31. Nekahet dönemindeki bir hastanın iştahı yerinde olduğu hâlde bedeninde herhangi bir gelişme olmaması¹² kötüye işarettir.
32. Genellikle hastalığın başlangıcında iştahları yerinde olup da bedenlerinde herhangi bir gelişme görülmeyen bütün hastalar, hastalığın sonunda iştahlarını tekrar kaybederler. Ama hastalığın başlangıcında şiddetli bir iştahsızlık çekip de sonradan iştahları yerine gelen hastalar, hastalığı daha kolay atlatırlar.
33. Hangi hastalık olursa olsun, hastanın aklının yerinde ve yemekle arasının iyi olması iyiye işarettir, tersiyse kötüye.
34. Hastanın bünyesine, alışkanlığına, yaşına ve yaşanan mevsime bağlı olarak gelişen hastalıklarda, bunlardan herhangi birine bağlı olmadan gelişen hastalıklardan daha az tehlike söz konusudur.
35. Hangi hastalık olursa olsun, göbek ve alt karın bölgesinin dolgun olması iyidir, aşırı derecede zayıf ve cılız

12 Bedenin kilo almaması veya güç kazanamaması. Bkz. bir sonraki aforizma.

olmasıysa kötü; dolayısıyla böyle bir durumda bağırsakların aşağıdan boşaltılması tehlikelidir.

36. Bedenleri sağlıklı kişiler müshille bağırsakları boşaltıldığında bir anda güçten düşerler, sağlıklı besinle beslenen kişiler de öyle.
37. Bedenleri sağlıklı kişilerde müshille bağırsakların boşaltılması zor olur.
38. Yiyecek içecek konusunda iyi, ama tadı hoş olmayan şeylerdense birazcık kötü de olsa tadı hoş giden şeyler tercih edilmeli.
39. Yaşlılar genellikle gençlerden daha az hastalığa yakalanırlar, ancak bu kişilerin yakalandıkları müzmin hastalıklar genellikle ölünceye dek sürer.
40. Çok yaşlı kişilerde ses kısıklığı ve soğuk algınlığı görülmez.
41. Belirli bir nedeni olmaksızın kendilerini sürekli ve son derece bitkin hisseden kişiler aniden hayatlarını kaybederler.
42. Ağır felci iyi etmenin imkânı yoktur, hafif felci iyi etmek de öyle pek kolay değildir.
43. Asılıp da henüz ölmeden¹³ asıldıkları yerden indirilmiş kişiler, eğer ağızlarında köpük varsa, bir daha ayağa kalkamazlar.
44. Ani ölümler zayıf kişilerden ziyade yapı itibariyle son derece şişman kişileri bulur.¹⁴
45. Özellikle yaştan ilerlemesi, sonra iklim, mekân ve yaşam tarzının değişmesi gençlerde görülen sara hastalığının düzelmesine yardımcı olur.

13 Bilincini kaybetmiş veya baygın durumdayken.

14 Burada ani ölümler (*takhythanatoi*) ifadesiyle yaşamın herhangi bir anında birden gelişen ölümler değil, şiddetli hastalıklar sırasında meydana gelen ölümler kastedilmekte olup, yapıcı şişman kimselerin söz konusu şiddetli hastalıklar karşısında pek dayanıklı olmadıkları dile getirilmektedir.

46. Bedenin değişik bölgelerinde aynı anda iki ağrı meydana geldiğinde daha şiddetli olan diğerini bastırır.
47. Ağrı ve ateşlenmeler daha çok cerahat oluşurken ortaya çıkar, oluştuktan sonra değil.
48. Bütün bedensel hareketlerde¹⁵ ağrı hissedilmeye başlandığında bir an önce dinlenmek rahatlatıcı bir etki yaratır.
49. Her zaman çekilen ağrıları çekmeye alışkın kişiler yaşlı ve güçsüz olsalar bile, hiç alışkın olmayan genç ve güçlü kişilerden daha kolay katlanırlar bu tür ağrılara.
50. İnsanların öteden beri alışkın oldukları şeyler hiç alışkın olmadıkları şeylerden daha kötü olsa bile, daha az sıkıntı yaratırlar; ama bazen de alışkın oldukları bu şeylerin alışkın olmadıkları şeylerle yer değiştirmesi gerekir.
51. İster aç bırakıp boşaltarak, ister besleyip doldurarak, isterse sıcak yahut soğuk hâle getirerek veya başka herhangi bir şekilde bedene aşırı ve ani müdahalelerde bulunmak tehlikelidir; zaten bütün aşırılıklar bünyeye zararlıdır. Ama ne yapılacaksa azar azar yapılmasında bir sakınca yoktur, özellikle de bir uygulamadan diğerine geçilirken.
52. Bütün her şeyi gerektiği gibi yaptığın hâlde gerekli sonuçları alamıyorsan, ilk kanaatin değişmediği sürece tedavi yöntemini de değiştirmemelisin.
53. Gençlikte bağırsakları nemli kişiler, bağırsakları kuru kişilerden daha çabuk atlatırlar bu durumu, ama yaşlılıkta daha geç; çünkü yaşlıların bağırsakları genellikle kuru olur.
54. Gençken iri yapılı olmak muhteşem bir şey olup hoş gider, ama yaşlıyken külfet demektir bu, hatta ufak tefek olmaktan daha kötü sayılır.

15 Söz konusu ifadeyle bütün bağırsak hareketleri, başka bir deyişle aşağıdan veya yukarıdan, kusturucu veya iç sürdürücü ilaç kullanılarak yapılan boşaltımlar kastedilmektedir. Karş. *Aforizmalar*, 2.29.

Üçüncü Bölüm

1. Mevsim değişiklikleri genellikle hastalıklara yol açar, mevsimlerdeki ısınma ve soğumadan kaynaklanan büyük değişimler de öyle; tabii diğer hava değişiklikleri de aynı şekilde etkide bulunur.
2. Bazı bünyeler doğaları gereği yaza uygundur, bazılarıysa kışa; yine bazı bünyeler doğaları gereği yaza uygun değildir, bazılarıysa kışa.
3. Bazı hastalıklar ile bazı yaşlar doğal olarak bazı mevsimlere, bazı bölgelere ve bazı perhizlere uygundur, bazı hastalıklar ile bazı yaşlarsa uygun değil.
4. Herhangi bir mevsimde aynı gün içinde hava bir ısınıp bir soğuduğu takdirde sonbaharda karşılaşılan hastalıklar beklenmeli.
5. Güney rüzgârları ısıtma kaybına, görüş bulanıklığına, baş ağrısına, uyuşukluk ve rehavete yol açar; dolayısıyla bu rüzgârlar etkili olduğunda hastalıklarda bu tür belirtiler ortaya çıkar. Kuzey rüzgârıysa öksürüğe, boğaz hastalıklarına, kabızlığa, titreme nöbetlerinin eşlik ettiği idrar zorluğuna, böğür ile göğüste ağrılara neden olur; dolayısıyla bu rüzgâr etkili olduğunda da hastalıklarda bu tür belirtiler beklenmeli.
6. Yaz ilkbahar gibi olursa, hummalarda aşırı terlemeler beklenmeli.

7. Kurak dönemlerde birden gelişen hummalar görülür; ayrıca kuraklığın yol açtığı iklim koşulları sonucunda bütün bir yılın ağırlıklı olarak kurak geçmesi durumunda da genel olarak bu tür hastalıklar beklenmeli.
8. Düzgün iklim koşullarına sahip olup ürünlerin zamanında alındığı mevsimlerde tedavisi kolay ve hafif krizlerin yaşandığı hastalıklar görülür; iklim koşulları düzgün olmayan mevsimlerdeyse düzensiz ve ciddi krizlerin yaşandığı hastalıklar.
9. Hastalıkların en şiddetli ve genellikle en ölümcül olduğu mevsim sonbahardır, ilkbaharsa en sağlıklı ve ölümcül hastalıkların en az görüldüğü mevsimdir.
10. Sonbahar veremli kişiler için kötüdür.
11. Mevsimlerle ilgili olarak: Eğer kış kurak ve kuzey rüzgârlarının etkisinde olur, ilkbahar da yağışlı ve güney rüzgârlarının etkisinde geçerse, yazın özellikle kadınlar ile bünyesi nemli erkeklerde birden gelişen hummaların, göz hastalıkları ile dizanterilerin görülmesi kaçınılmazdır.¹
12. Eğer kış güney rüzgârlarının etkisinde, yağışlı ve ılık olur, ilkbahar da kurak ve kuzey rüzgârlarının etkisinde geçerse, gebelik dönemleri ilkbahara rastlayan kadınlar en ufak bir nedenden ötürü bile çocuklarını düşürürler. Olur da doğum yaparlarsa güçsüz ve sağlıklı çocuklar doğururlar, ne var ki bu çocuklar da ya kısa bir süre içinde yaşama veda eder ya da yaşamlarını zayıf ve sağlıklı bir şekilde sürdürürler. Bunların dışında kalan kişilerde dizanteri ile kuru göz hastalıkları, yaşlılardaysa kısa sürede ölüme yol açan nezleler görülür.²
13. Eğer yaz kurak ve kuzey rüzgârlarının etkisinde olur, sonbahar da yağışlı ve güney rüzgârlarının etkisinde

1 Karş. *Peri Aerōn, Hydatōn, Topōn*, 10.11-14.

2 Karş. *Peri Aerōn, Hydatōn, Topōn*, 10.32-43.

geçerse, kışın baş ağrısı, öksürük, ses kısıklığı, soğuk algınlığı, bazı durumlarda da verem görülür.³

14. Eğer sonbahar kuzey rüzgârlarının etkisinde ve yağışsız geçerse, bu durum bünyesi nemli kişiler ile kadınlar için yararlı olur; geri kalan kişilerdeyse kuru göz hastalıkları, birden gelişen humma, soğuk algınlığı, bazı durumlarda da melankoli görülür.⁴
15. Bir yıl içindeki hava koşulları göz önüne alındığında, genellikle kuraklıklar yağışlı havalardan daha sağlıklı ve daha az ölümcüldür.
16. Müzmin humma, bağırsak akıntısı, kangren, sara, felç ve boğaz iltihabı genellikle yağışlı havalarda görülen hastalıklardır; verem, göz hastalıkları, damla hastalığı, strangüri ve dizanteriyse kurak havalarda görülen hastalıklar.
17. Gündelik hava koşullarına gelince: Kuzeye özgü hava koşulları bedenleri canlandırır, zinde ve hareketli kılar, teni güzelleştirir, işitme duyusunu keskinleştirir, bağırsakları kurutur, gözleri sıızlatır, hatta göğüs bölgesinde önceden bir ağrı olmuşsa bu ağrıyı şiddetlendirir. Güneye özgü hava koşullarıysa bedenleri gevşek ve nemli kılar, işitme duyusunu zayıflatır, baş ağrısı ile baş dönmesine yol açar, gözlerde, hatta genel olarak bütün bedende hareketliliğin azalmasına neden olup bağırsakların nemli hâle gelmesini sağlar.
18. Mevsimler konusundaysa, ilkbahar ile yaz başında çocuklar ile gençler, sonbaharın bir kısmı ile yazın yaşlılar, sonbaharın geri kalanı ile kışınsa orta yaşlılar mükemmel ve gayet sağlıklı bir yaşam sürerler.
19. Yılın her mevsimi her türlü hastalık görülebilir, ama bazı hastalıklar bazı mevsimlerde daha sık görülüp daha şiddetli bir hâl alır.

3 Karş. *Peri Aerōn, Hydatōn, Topōn*, 10.78-83.

4 Karş. *Peri Aerōn, Hydatōn, Topōn*, 10.83-91.

20. İlkbaharda melankoli, delilik, sara, kanama, boğaz iltihabı, soğuk alınlığı, ses kısıklığı, öksürük, cüzzam, liken, vitiligo, genellikle yaraya dönüşen döküntüler, şişlikler ve eklem hastalıkları görülür.
21. Yazın az önce sözü edilen hastalıklardan bazıları, ayrıca kesintisiz humma, yanma, gūnaşırı nükseden humma, kusma, ishal, göz hastalıkları, kulak ağrıları, ağızda yaralar, cinsel organlarda kangren ve isilik görülür.
22. Sonbaharda yazın görülen hastalıkların pek çoğu, ayrıca üç günde bir nükseden humma, düzensiz nöbetlerle gelişen humma, dalak hastalıkları, ödem, verem, strangūri, lienterī,⁵ dizanteri, siyatik, boğaz iltihabı, astım, bağırsak tıkanması, sara, delilik ve melankoli görülür.
23. Kışınsa zatūlcenp, zatūrre, letarji, soğuk alınlığı, ses kısıklığı, öksürük, göğüs ağrıları, böğür ile bel ağrıları, baş ağrısı, baş dönmesi ve felç görülür.
24. Değişik yaşlardaysa şu şikâyetler görülür: Küçükler ve yeni doğmuş çocuklarda pamukçuk, kusma, öksürük, uykusuzluk, korku, göbek iltihabı, kulak akıntısı.
25. Diş çıkarmaya yakın, özellikle de köpek dişleri çıkarırken, haddinden fazla şişman ve bağırsakları da sıkı olan⁶ çocuklarda diş etinde tahriş, humma, kasılma ve ishal görülür.
26. Büyümüş çocuklarda bademcik iltihabı, boyun omurunda eğrilme, astım, taş, yuvarlak bağırsak kurdu, bağırsak solucanı, saplı siğil, kulaklarda beze, boyunda beze ve daha başka şişlikler görülür.
27. Daha da büyüyüp artık ergenliğe adım atmak üzere olan çocuklarda, yukarıda anılan pek çok hastalığın yanı sıra ağırlıklı olarak müzmin humma ve burun kanaması görülür.

5 Lienteri (*leienteriē*): Yenilen yiyeceklerin hazmolunmadan bağırsaklardan geçerek oluşturduğu ishal, bir tür aşırı ishal.

6 Kabızlık çeken.

28. Çocuklarda görülen hastalıklar genellikle ya kırk günde kriz aşamasına gelir, ya yedi ayda, ya yedi yılda ya da ergenliğe adım atılırken. Ancak bu hastalıklar erkek çocuklar ergenliğe girdiğinde, kız çocuklarsa âdet görmeye başladığı sırada geçmez de hâlâ görülmeye devam ederse, o zaman müzmin bir hâl alır.
29. Gençlerde kan tükürme, verem, birden gelişen humma, sara ve diğer hastalıklar, özellikle de yukarıda sözü edilen hastalıklar görülür.
30. Bu yaştan üzerindeki kişilerde astım, zatülcenp, zatürre, letarji, menenjit, yanma,⁷ müzmin ishal, kolera, dizanteri, lienteris ve basur görülür.
31. Yaşlılarsa nefes darlığı, öksürükle birlikte gelişen nezle, strangüri, idrar zorluğu, eklem ağrıları, böbrek iltihabı, baş dönmesi, felç, kaşeksi, bütün bedende kaşıntı, uykusuzluk, bağırsak akıntısı, göz ve burunda akıntı, görme bozukluğu, kataraktan kaynaklanan körlük ve işitme zorluğu görülür.

7 Yanma (*kausoi*): Özellikle iltihaplı durumlarda bedenin yanıp kavrulması durumu, yüksek ateş veya humma ateşi, *causus*.

Dördüncü Bölüm

1. Gerekli hâllerde,¹ gebe kadınlara gebeliğin dördüncü ayından yedinci ayına kadar, tabii yedinci ayında daha az olmak kaydıyla boşaltım yaptırmalı, gebeliğin ilk ve son aşamalarında² bundan sakınmalı.
2. Boşaltım sırasında kendiliğinden çıkan yararlı maddeler bedenden tahliye edilmeli, boşaltımı yararlı olmayacak maddelerin de çıkmasına engel olunmalı.
3. Boşaltılması gereken maddelerin bedenden boşaltılması hastalar için yararlı olup katlanılması kolay bir durumdur, boşaltılmamasıysa katlanılması zor bir durum.³
4. Hastalara yazın daha ziyade yukarıdan, kışınsa aşağıdan boşaltım yaptırmalı.⁴
5. Yazın en sıcak günleri ile bu günlerin hemen öncesinde müshil kullanmak eziyet olur.⁵
6. Kolayca kusabilen zayıf kişilere yukarıdan boşaltım yaptırmalı ve kışın bu konuda ihtiyatlı olunmalı.

1 Başka bir deyişle salgıların bedenden dışarı çıkmaya çalıştığı veya tam çıkacak gibi olduğu durumlarda. Karş. *Aforizmalar*, 1.22.

2 Gebeliğin dördüncü ayından önce ve yedinci ayından sonra.

3 Karş. *Aforizmalar*, 1.25.

4 Yukarıdan: Kusturucu ilaç kullanılarak. Aşağıdan: İç sürdürücü ilaç veya müshil kullanılarak.

5 Sıcak hâlsizliğe neden olduğundan hastaların boşaltıma dayanacak gücü kalmaz, dolayısıyla yapılan boşaltım hastalar için zahmetli olur.

7. Kusmakta zorlanan hafif tombul kişilere aşağıdan boşaltım yaptırmalı ve yazın bu konuda ihtiyatlı olunmalı.
8. Veremli hastalara boşaltım yaptıрма konusunda ihtiyatlı olunmalı.
9. Melankoli hastalarına aynı mantıkla tam tersi bir işlem uygulayıp aşağıdan rahatça boşaltım yaptırmalı.
10. Çok çabuk gelişen hastalıklarda, gerekliyse eğer,⁶ hastalara ilk gün boşaltım yaptırmalı; çünkü bu tür durumlarda gecikme iyi değildir.
11. Bağırsak sancısı çeken, göbek kısmında sancılar duyup belinde de ağrı hisseden kişilerde hastalığın boşaltım yoluyla veya başka şekilde geçmemesi durumunda kuru ödem⁷ baş gösterir.
12. Bağırsakları lenteriyeye tutulmuş hastalara kışın yukarıdan boşaltım yaptırmak⁸ tehlikelidir.
13. Yukarıdan boşaltım yapmakta zorlanan kişilerde çöpleme otunu kullanma konusuna gelince, çöpleme otu verilmeden önce bu kişilerin bedenleri daha fazla yiyecek ve istirahatle nemli hâle getirilmeli.
14. Çöpleme otu kullanıldığında, bedenin hareket etmesi otun etkisini artırır, uyku ve hareketsizlikse azaltır; zaten deniz yolculuğu da hareketin bedenleri altüst ettiğini açıkça göstermektedir.
15. Çöpleme otunun etkisini artırmak istiyorsan hastanın bedenini hareket ettir, etkisini durdurmak istiyorsan hastayı uyutup hareketsiz hâle getir.
16. Çöpleme otu teni sağlıklı kişiler için sakıncalıdır, çünkü kasılmaya yol açar.

6 Salgılar bedenden çıkacak gibiyse.

7 Kuru ödem (*hydrōps ksēros*): Karnın davul gibi şişmesi ve vurulduğunda davul gibi ses çıkarması şeklinde kendini belli eden bir tür ödem (*tympañitēs*). Karş. *Kōakai Prognōsies*, 298.

8 Kusturucu ilaç vererek boşaltım yapmasını sağlamak, kusturmak.

17. Hummaya yakalanmamış bir kişide görülen iştahsızlık, mide ekşimesi, baş dönmesi ve ağızda acılık, bu kişiye yukarıdan boşaltım yaptırmak gerektiğini gösterir.
18. Diyaframın yukarısında oluşan sancılar hastaya yukarıdan boşaltım yaptırmak gerektiğini gösterir, aşağısında oluşan sancılarsa aşağıdan boşaltım yaptırmak gerektiğini.
19. Müshil kullanımı sırasında susuzluk çekmeyen kişiler, susayınca kadar boşaltım yapmayı sürdürürler.⁹
20. Hummaya yakalanmamış kişiler bağırsak sancısı çekiyor, dizlerinde ağırlık ve belinde ağrı hissediyorsa, bu kişilere aşağıdan boşaltım yaptırmak gerekiyor demektir.
21. Kendiliğinden çıkan kan gibi siyah dışkılar, beraberinde humma olsun ya da olmasın, çok kötü bir belirtidir, daha değişik ve berbat renkteki dışkılarsa çok daha kötü bir belirti; ancak ilaçların etkisiyle oluyorsa iyi bir belirtidir bu, hatta dışkılarının rengi ne kadar değişik olursa olsun bir önemi yoktur.
22. Hastalıkların başlangıcında yukarıdan veya aşağıdan kara safra gelmesi ölümcül bir belirtidir.
23. Birden gelişen yahut müzmin hastalıklardan, yaralanmalardan yahut başka herhangi bir sebepten ötürü zayıflayan kişiler, kara safra çıkarıyorsa yahut siyah kana benzer bir ifrazat varsa bir sonraki gün ölürler.
24. Dizanteri kara safrayla başlarsa ölümcüldür.
25. Yukarıdan gelen her türlü kan kötüye işarettir, aşağıdan gelen kan ve siyah dışkılarsa iyiye.
26. Dizanteriye yakalanmış bir kişinin dışkısında et benzeri parçacıklar görülüyorsa durum ölümcüldür.
27. Hummalarda bedenin herhangi bir yerinde aşırı miktarda kanama meydana geliyorsa, nekahet sırasında bağırsaklar gevşeyip nemli hâle gelir.

9 Başka bir deyişle bu ilaçların etkisi hasta susayınca kadar devam eder.

28. Ardından sağırılık gelmesi durumunda safralı dışkılar kesilir, ardından safralı dışkılar gelmesi durumunda da sağırılık.
29. Hummaların altıncı gününde ortaya çıkan titremeler ciddi bir krizin belirtisidir.
30. Şiddetli nöbetlerin günün belirli bir saatinde kesilip ertesi gün aynı saatte tekrar başlaması ciddi bir krizin belirtisidir.
31. Hummaların yol açtığı hâlsizlik durumlarında hastaların eklemelerinde, özellikle de çene eklemelerinde iltihaplanma olur.
32. Nekahet dönemindeki bir hastanın neresinde bir ağrı varsa, orasında iltihaplanma oluyor demektir.
33. Bir hastalığa yakalanmadan önce hangi uzuvda ağrı olmuşsa, hastalık gelip o uzva yerleşir.
34. Hummaya yakalanmış bir kişi, boğazında herhangi bir şişlik olmadığı hâlde aniden boğulma hissine kapılıyorsa durum ölümcüldür.¹⁰
35. Hummaya yakalanmış bir kişide boyun bir anda çarpık hâle geliyor, dahası herhangi bir şişlik olmadığı hâlde yutkunma güçlüğü ortaya çıkıyorsa durum ölümcüldür.¹¹
36. Hummaya yakalanmış kişilerde üçüncü, beşinci, yedinci, dokuzuncu, on birinci, on dördüncü, on yedinci, yirmi birinci, yirmi yedinci, otuz birinci ve otuz dördüncü günde başlayan terlemeler iyiye işarettir; çünkü bu tür terlemeler hastalıklardaki dönüm noktalarını ifade eder. Bu şekilde meydana gelmeyen terlemelerse ağrıya, müzmin bir hastalığa yahut da hastalığın nüksedeceğine işaret eder.

10 Karş. *Aforizmalar*, 7.59.

11 Karş. *Aforizmalar*, 7.59a.

37. Ağır hummaya eşlik eden soğuk terlemeler ölümün habercisidir, hafif hummaya eşlik eden soğuk terlemelerse müzmin hastalığın.
38. Bedenin hangi uzvunda terleme varsa, orada hastalık peydah olmuş demektir.
39. Bedenin hangi uzvunda sıcaklık veya soğukluk varsa, orada hastalık peydah olmuş demektir.
40. Bedenin tamamında değişikliklerin olması, örneğin bedenin soğuyup sonra tekrar ısınması ya da tenin renkten renge girmesi müzmin hastalığın habercisidir.¹²
41. Belirli bir nedeni olmaksızın uykudan sonra meydana gelen aşırı terleme, bedenin aşırı miktarda yiyeceklerle dolu olduğunu gösterir; şayet yemek yememiş bir kişide görülüyorsa bu durum, o zaman da boşaltımın gerekli olduğuna işaret eder.
42. Sıcak olsun soğuk olsun, sürekli akan aşırı ter hastalık belirtisidir; terin soğuk olması ağır hastalığa işaret eder, sıcak olmasıysa hafif hastalığa.¹³
43. Günaşırı şiddetini artıran kesintisiz hummalar tehlikelidir, ama herhangi bir şekilde kesintiye uğramaları tehlikesiz olduklarını gösterir.¹⁴
44. Müzmin hummalarda hastaların eklemlerinde şişlikler oluşur yahut ağrılar meydana gelir.¹⁵
45. Hummanın ardından eklemlerinde şişlikler oluşan yahut ağrılar meydana gelen hastalar çok fazla yiyecek tüketirler.¹⁶
46. Kesintisiz hummaya yakalanıp da artık güçsüz düşmüş bir hasta titreme nöbetine tutuluyorsa durum ölümcüldür.

¹² Karş. *Aforizmalar*, 7.61.

¹³ Karş. *Aforizmalar*, 7.62.

¹⁴ Karş. *Aforizmalar*, 7.63.

¹⁵ Karş. *Aforizmalar*, 7.64; *Kōakai Prognōsies*, 115.

¹⁶ Karş. *Aforizmalar*, 7.65.

47. Kesintisiz hummalarda görülen mor renkli, kanlı, pis kokulu, safralı balgamların hepsi kötüye işarettir; bu balgamların tamamen dışarı atılmasıysa iyiye işaret. Aynı durum dışkı ve idrar için de geçerlidir, sonuçta ma-lum uzuvlardan uygun bir ifrazatın atılmaması kötüye işarettir.¹⁷
48. Kesintisiz hummalarda bedenin dışı soğuk oluyor, ama içi yanıp kavruluyor ve hasta susuzluk çekiyorsa durum ölümcüldür.¹⁸
49. Kesintisiz bir hummada ağız, kaş, göz yahut burun çarpık hâle geliyor ve beden artık güçsüz düştüğünden görüş ile duyuş kayboluyorsa, bu belirtilerden hangisi görülürse görülsün ölüm yakındır.¹⁹
50. Kesintisiz bir hummada nefes darlığı ile bilinç kaybı meydana geliyorsa durum ölümcüldür.
51. Hummalarda ilk kriz aşamasında iyileşmeyen çibanlar müzmin hastalığın habercisidir.
52. Hummalarda yahut diğer hastalıklarda hastaların gö-zünden istemli olarak yaş gelmesi olağan bir durumdur, istemsiz olarak yaş gelmesiye olağan dışı bir durum.
53. Hummalarda dişlerin etrafında yapış yapış bir madde oluşması durumunda²⁰ hummalar daha da şiddetli hâle gelir.
54. Alevli hummalarda hafif tahrişlere neden olan kuru ök-sürüklerin uzun süre devam etmesi durumunda susuz-luk pek görülmez.
55. Hıyarcık hastalığını izleyen bütün hummalar kötüdür, tabii günlük olanları hariç.

17 Karş. Aforizmalar, 7.70.

18 Karş. Aforizmalar, 7.73.

19 Karş. Aforizmalar, 7.74.

20 Diş etlerinin iltihaplanması durumunda.

56. Hummayı izleyen terleme humma kesilmediği sürece kötüdür, çünkü bu durumda hastalık müzmin hâle gelir, ayrıca bedende fazlaca nem var demektir.
57. Kasılma yahut tetanosu izleyen humma, hastalığın düzelmesini sağlar.
58. Ardından titreme gelmesi durumunda alevli hummalar düzelir.
59. Günaşırı nükseden gerçek humma azami yedi nöbette kriz aşamasına gelir.
60. Hummalarda kulakların sağırlandığı durumlarda burundan kan gelmesi yahut bağırsakların bozulması hastalığın düzelmesini sağlar.
61. Hummalı bir kişide humma tek sayılı günlerde kesilmezse genellikle nükseder.
62. Hummalarda yedi gün geçmeden sarılık ortaya çıkıyorsa durum kötüdür, tabii bağırsaklardan sulu akıntılar gelmediği sürece.
63. Günlük titremelerin görüldüğü hummalarda günlük düzelmeler olur.
64. Hummaların yedinci, dokuzuncu, on birinci yahut on dördüncü gününde ortaya çıkan sarılık iyiye işarettir, tabii sağ üst karında sertleşme olmadığı sürece; aksi takdirde iyiye işaret sayılmaz.
65. Hummalarda karında hissedilen şiddetli yanma ve mide ekşimesi kötüye işarettir.
66. Birden gelişen hummalarda kasılmalar ve iç organlardaki şiddetli ağrılar kötüye işarettir.
67. Hummalarda kasılmalar yahut uyku sonrası ortaya çıkan korkular kötüye işarettir.
68. Hummalarda düzensiz solunum kötüye işarettir, çünkü kasılmanın habercisidir.

69. Hummalı kişilerde koyu, pıhtılarla dolu ve az miktarda bir idrarın ardından bol miktarda ince idrar gelmesi yararlı bir şeydir, böyle bir durum genellikle hastalığın başladığı andan itibaren yahut hastalık başladıktan kısa bir süre sonra idrarında tortu bulunan kişilerde görülür.²¹
70. Hummalarda idrarı yük hayvanlarıninki gibi çamurlu olan hastalarda ya baş ağrısı vardır ya da olacaktır.
71. Hastalığın yedinci günde kriz aşamasına geldiği durumlarda dördüncü gün hastaların idrarında belli belirsiz kırmızı lekeler ve bu türden başka belirtiler görülür.
72. İdrarın şeffaf ve renksiz²² olması kötüdür, özellikle menenjit hastalarında görülen bir durumdur bu.
73. Üst karında şişkinlik ile guruldama olup da ardından belde ağrı görülmesi durumunda, tabii kuvvetli yellemeler olmadığı veya bolca idrar gelmediği sürece bağırsaklar gevşeyip nemli hâle gelir; elbette bunlar hummalarda görülen belirtilerdir.
74. Eklemlerde iltihaplanma beklenen durumlarda idrarın tıpkı bazı yorucu hummaların dördüncü gününde görülmeye başlanan idrar gibi bol miktarda, koyu ve beyaz olması iltihaplanmayı önler; şayet burun kanaması da varsa hastalık çabucak düzelir.
75. İdrarda kan yahut cerahat olması böbreklerde yahut da mesanede yaraların oluştuğunu gösterir.
76. İdrar koyuysa ve beraberinde kıla benzer küçük et parçaları geliyorsa, böbreklerden salgılanan bir ifrazat var demektir.²³
77. İdrar koyuysa ve beraberinde kepeğimsi parçacıklar geliyorsa, mesanede kabuklanma var demektir.²⁴

21 Karş. *Kōakai Prognōsies*, 585.

22 Veya beyaz.

23 Karş. *Peri Physios Anthrōpou*, 14.9-12.

24 Karş. *Peri Physios Anthrōpou*, 14.12-14.

78. İdrarda birdenbire kan görülüyorsa, böbreklerdeki küçük damarlardan biri kopmuş demektir.
79. İdrarda kumlu bir çökelti oluşuyorsa, mesanede taş var demektir.
80. İdrarda kan ile pıhtı görülüyorsa, strangüri varsa, alt karın ile apış arasında ağrı oluyorsa, mesane bölgesindeki organlar rahatsızlanmış demektir.²⁵
81. İdrarda kan, cerahat ve pulların²⁶ olması, ayrıca idrarın kötü kokması mesanede yaraların oluştuğunu gösterir.
82. İdrar yolunda oluşan şişliklerin cerahat toplaması, sonra da patlayıp boşalması durumunda hastalık düzelir.²⁷
83. Geceleyin işemenin çok olması dışkılamanın az olacağını gösterir.

²⁵ Karş. *Aforizmalar*, 7.39.

²⁶ Epitel döküntülerin.

²⁷ Başka bir deyişle bu hastalığın tedavisi budur.

Beşinci Bölüm

1. Çöpleme otu kullanıldıktan sonra görülen kasılma ölümcüldür.¹
2. Yaralanmanın ardından görülen kasılma ölümcüldür.²
3. Aşırı kan kaybını izleyen kasılma veya hıçkırık kötüye işarettir.³
4. Aşırı boşaltımı izleyen kasılma veya hıçkırık kötüye işarettir.
5. Sarhoş bir kişi aniden konuşamaz hâle gelirse, kasılarak can verir; tabii hummaya yakalanmadığı veya içkinin verdiği mahmurluk geçip de konuşması düzelmediği sürece.
6. Tetanosa yakalanan kişiler dört gün içinde hayatlarını kaybeder, ama bu günleri sağ salim atlatırlarsa tekrar sağlıklarına kavuşurlar.
7. Ergenlikten önce görülen sara hastalıkları düzelebilir, yirmi beş yaşından sonra görülenlerse genellikle ölünceye dek sürer.
8. Zatülcenp hastalığına yakalanıp da içlerindeki cerahati on dört gün içinde dışarı atamayan kişilerde ampiyem⁴ oluşur.

1 Karş. *Kōakai Prognōsies*, 556.

2 Karş. *Kōakai Prognōsies*, 349, 496.

3 Karş. *Kōakai Prognōsies*, 332.

4 Ampiyem (*emptyēma*): Bedenin doğal boşluklarında cerahat toplanması sonucu oluşan çiban.

9. Verem genellikle on sekiz ila otuz beş yaş arasında görülür.⁵
10. Boğaz iltihabı geçiren kişiler hastalığın akciğerlere yönelmesi durumunda yedi gün içinde hayatlarını kaybeder, bu günleri sağ salim atlatan kişilerdeyse ampiyem oluşur.
11. Vereme yakalanmış kişilerin öksürüp çıkardıkları balgam kızgın kömürlerin üzerine döküldüğünde ağır bir koku yayıyorsa, yine bu kişilerin saçları başından dökülüyorsa durum ölümcüldür.
12. Saçları başından dökülen verem hastaları ishale yakalanmaları durumunda hayatlarını kaybederler.
13. Ağızdan gelen köpüklü kan akciğerlerden kaynaklanır.
14. Veremli bir hasta ishale yakalanırsa durum ölümcüldür.
15. Zatülcenbin ardından ampiyem oluşması durumunda içteki cerahat söz konusu ampiyemin patlamasını izleyen kırk gün içinde dışarı atılırsa hastalık sona erer, aksi takdirde vereme çevirir.
16. Çok sık uygulanması durumunda sıcaklığın şöyle zararları olur: bedende gevşeklik, sinirlerde zayıflık, zihinde uyuşukluk, kanamalar, baygınlıklar, bazı durumlarda da ölüm.
17. Soğuksa kasılmalara, tetanoslara, tende kararmalara ve ateşli titremelere neden olur.
18. Kemikler, dişler, sinirler, beyin ve omurilik için soğuk zararlıdır, sıcaksa yararlı.
19. Soğumuş uzuvlar sıcak hâle getirilmeli, tabii kanaması beklenenler hariç.
20. Soğuk yaraları sızlatır, etrafındaki deriyi sertleştirir, cerahatsız ağrı meydana getirir, teni karartır, ayrıca ateşli titremelere, kasılmalara ve tetanosa yol açar.

5 Karş. *Kōakai Prognōsies*, 431.

21. Yaz ortasında yarasız tetanosa yakalanan genç ve yapılı kişilerin üzerine bol miktarda soğuk su dökülmesi durumunda beden eski sıcaklığına tekrar kavuşur, bu sıcaklık da hastalığın düzelmesini sağlar.
22. Bazı yaralarda cerahatlenmeye neden olan sıcak, iyileşmeyi sağlayan en önemli etkidir; cildi yumuşatıp kurutur,⁶ ağrıları dindirir; dahası titremelere, kasılmalara ve tetanosa iyi gelir. Baş ağrısını geçirir. En çok da kemik kırılmalarında, özellikle de üzeri soyulmuş kırıklarda etkilidir; daha da önemlisi başta oluşan yaralarda etkili olur. Sonra soğuktan çürüyen ve üzerinde yaralar oluşan uzuvlar için de sıcak yararlı olup hastalığı kriz aşamasına getirir, soğuksa zararlı ve ölümcüldür; aynı şekilde makatta, cinsel organlarda, rahim ve mesanede oluşan ucu yenik uçuklar için de bu böyledir.
23. Soğuk şu durumlarda uygulanmalı: Bir kanama varsa veya olması bekleniyorsa; bu durumda soğuk kanayan yerin tam üzerine değil de çevresine uygulanmalı. Çıbanlar ve taze kanla dolu olup rengi kırmızıya dönen sivilceler söz konusuysa; bu durumda soğuk eskiden kalma sivilcelerin kararmasına neden olur. Ayrıca üzerinde yaralar oluşmamış yılançık hastalığı söz konusu olduğunda; ama üzerinde yaralar oluşmuşsa soğuk zararlı olur.
24. Kar ve buz gibi soğuk şeyler göğüs için zararlıdır; öksürüğü tetikler, kanama ve nezleye yol açar.
25. Damla hastalığı veya burkulmalar sonucu eklemlerde ortaya çıkan yarasız ağrılar ve şişlikler üzerine bol miktarda soğuk su dökülmesi genellikle bir rahatlama sağlar, şişlikleri indirip ağrıyı dindirir; çünkü makul bir uyuşukluk ağrıyı dindirecek bir etki yaratır.

6 Burada olasılıkla yalnızca cildin değil, aynı zamanda bütün bedenin bu etkiye maruz kaldığı ima edilmektedir.

26. Çok çabuk ısınıp çok çabuk soğuyan su en hafif sudur.
27. Geceleyin aşırı susuzluk çeken hastaların içme isteklerini uyuyarak geçıştirmeleri iyiye işarettir.
28. Hoş kokulu buhar banyoları âdet kanamalarını kolaylaştırır, hatta başka durumlar için de epey yararlı olabilir; tabii baş ağrısına yol açmadığı sürece.
29. Gerekli hâllerde gebe kadınlara gebeliğin dördüncü ayından yedinci ayına kadar, tabii yedinci ayında daha az olmak kaydıyla boşaltım yaptırmalı; gebeliğin ilk ve son aşamalarında dikkatli olunmalı.⁷
30. Gebe bir kadın birden gelişen bir hastalığa yakalanırsa durum ölümcüldür.
31. Gebe bir kadın hacamat edilirse düşük yapar, özellikle de büyük bir cenin söz konusuysa.
32. Bir kadın kan kusuyorsa, âdet kanaması başladığında durum düzelir.
33. Âdet kanaması kesildiğinde burundan kan gelmesi iyiye işarettir.
34. Devamlı ishale yakalanan gebe kadınların düşük yapma tehlikesi vardır.
35. Rahim hastalıklarına yakalanan veya zor doğum yapan kadınların aksırması iyiye işarettir.
36. Bir kadının âdet kanaması uygun renkte olmayıp düzensizse, boşaltıma ihtiyacı var demektir.
37. Gebe bir kadın göğüsleri birdenbire dolgunluğunu yitirirse çocuğunu düşürür.
38. İkiz çocuklara gebe bir kadın göğüslerinden biri dolgunluğunu yitirirse, çocuklarından birini düşürür: Sağ göğsü dolgunluğunu yitirirse erkek çocuğunu, sol göğsü dolgunluğunu yitirirse kız çocuğunu.

7 Karş. *Aforizmalar*, 4.1.

39. Gebe olmadığı veya doğum yapmadığı hâlde bir kadının sütü varsa, âdeti kesilmiş demektir.
40. Kadınların göğüslerinde kan toplanması deliliğe işaret eder.
41. Bir kadının gebe olup olmadığını öğrenmek istiyorsan uyuyacağı sırada aç karnına bal şerbeti içir; eğer karnında bir sancı oluyorsa gebedir, olmuyorsa gebe değildir.
42. Erkek çocuğa gebe kadınların teni güzel olur, kız çocuğa gebe kadınların teniyse çirkin.
43. Gebe bir kadının rahminde yılanlık hastalığı baş gösterirse durum ölümcüldür.
44. Aşırı derecede zayıf olan gebe kadınlar şişmanlamadıkları sürece düşük yaparlar.
45. Ortalama bir bünyeye sahip kadınlar belirli bir neden olmaksızın gebeliklerinin üçüncü veya dördüncü ayında düşük yapıyorlarsa, rahimlerindeki kanallar⁸ sümküsü bir salgıyla dolmuş ve ağırlığı yüzünden cenini taşıyamayıp parçalanmış demektir.
46. Aşırı derecede şişman olup da gebe kalamayan kadınlarda bağırsak askısı rahim ağzına baskı yapıyordur, dolayısıyla bu kadınlar zayıflamadıkları sürece gebe kalamazlar.
47. Rahmin kalça eklemine yakın kısmında cerahatlenme olması durumunda tedavi için yara fitili kullanılmalı.
48. Erkek ceninler sağda yer alır, dişi ceninlerse daha ziyade solda.⁹
49. Plasentayı çıkarırken aksırtıcı bir ilaç kullanıldıktan sonra hastanın burun delikleri ile ağzı sıkıca kapatılmalı.

8 Placenta üzerinde yer alan ve cenini beslemeye yarayan kanallar (*kotylêdones*).

9 Karş. Parmenides, B17DK.

50. Bir kadının âdet kanamasını durdurmak istiyorsan, olabildiğince büyük bir hacamat şişesini göğüslerine uygula.
51. Kadınlar gebe kaldıklarında rahimlerinin ağzı kapanır.
52. Gebe bir kadının göğüslerinden çok fazla süt gelmesi ceninin sağlıklı olduğunu gösterir, ama göğüsler sertse cenin de sağlıklı demektir.
53. Düşük yapma ihtimali olan kadınların göğüsleri sarkık olur; göğüsleri tekrar sıkı hâle gelirse, bu defa göğüslerinde, kalça eklemlerinde, gözlerinde veya dizlerinde ağrı ortaya çıkar ve düşük yapmaları da söz konusu olmaz.
54. Rahim ağzının sert olması durumunda kapanması kaçınılmazdır.
55. Hummaya yakalanıp da belirli bir neden olmaksızın aşırı derecede zayıflayan gebe kadınlar ya tehlikeli ve zorlu bir doğum yaparlar ya da düşük yapma tehlikesi yaşarlar.
56. Âdet kanamasını izleyen kasılma ve baygınlık kötüye işaretir.
57. Âdet kanamasının çok fazla olması durumunda hastalıklar ortaya çıkar, hiç olmaması durumundaysa rahim hastalıkları görülür.
58. Göden ve rahimdeki iltihaplanmanın ardından strangüri görülür, aynı şekilde böbreklerdeki cerahatlenmenin ardından da strangüri görülür, karaciğerdeki iltihaplanmanın ardından da hıçkırık ortaya çıkar.
59. Bir kadın gebe kalamıyorsa, ama gebe kalıp kalamayacağını öğrenmek istiyorsan, onu örtülere sarıp altından bir tütsü yak; eğer koku bütün bedenini geçip ağzından ve burnundan gelir gibi oluyorsa, bu kadının kısırlığı kendisinden kaynaklanmıyor demektir.¹⁰

10 Soğan veya sarımsakla yapılan benzeri bir doğurganlık testinden diğer metinlerde de söz edilmektedir; örn. bkz. *Gynaikeiōn Proton*.

60. Gebe bir kadın âdet görüyorsa, ceninin sağlıklı olması mümkün değildir.
61. Âdeti kesilip de titremeye veya hummaya tutulmayan, aksine bulantısı olan bir kadının gebe olduğunu düşünebilirsin.
62. Rahimleri soğuk ve sıkı olan kadınlar gebe kalmaz, aynı şekilde rahimleri çok nemli olan kadınlar da gebe kalmaz, çünkü tohum zayi olur; ayrıca rahimleri aşırı kuru ve sıcak olan kadınlar da gebe kalmaz, çünkü besinsizlikten dolayı meni mahvolur; ancak bünyeleri bu ikisinin uyumlu karışımından oluşan kadınlar doğurgan olur.
63. Erkekler için de benzeri bir durum söz konusudur; ya bedenin gevşekliğinden dolayı nefesin dışarı verilmesi meniye dışarı atmaya yetmez, ya sıkılığından dolayı sıvı dışarı çıkamaz, ya soğukluğundan dolayı meni gereken uzuvda toplanıp birikecek kadar sıcak hâle gelmez ya da sıcaklığından dolayı aynı şey yaşanır.
64. Baş ağrısı çeken kişilere süt vermek iyi değildir; aynı şekilde hummaya yakalanan, üst karın bölgesinde şişkinlik ve guruldama olup da susayan kişilere süt vermek de iyi olmaz; dahası birden gelişen hummalarda dışkıları safralı olup çok fazla kan kaybeden kişiler için de süt zararlıdır. Ama çok şiddetli bir humması olmayan veremlilere süt vermek yararlı olur; üstelik müzmin, ama hafif hummalarda da süt yararlıdır, tabii daha önce sözü edilen belirtilerden hiçbirisi mevcut olmayıp aşırı derecede zayıflamış kişiler söz konusuysa.
65. Yaraların üzerinde şişliklerin olduğu vakalarda kasılma veya delilik pek görülmez. Ancak bu şişliklerin birdenbire kaybolması durumunda yaralar bedenin arka kısmındaysa kasılma ve tetanos, ön kısmındaysa delilik, böğürde birden gelişen ağrılar veya cerahatlenme, şayet söz konusu şişlikler kırmızıysa dizanteri görülür.

66. Ciddi yaralanmalarda şişliklerin oluşmaması vahim bir durumdur.
67. Şişliklerde dokunun yumuşak olması iyidir, sert olmasısıysa kötü.
68. Alındaki düz damarın açılması başın arka kısmında hissedilen ağrılara iyi gelir.
69. Titremeler kadınlarda genellikle belden başlar, sonra sırta yayılıp başa doğru ilerler; erkeklerdeyse bedenin ön kısmından değil de daha ziyade arka kısmından, yani ön kol ile uyluklardan başlar; öte yandan üzerindeki kıllardan da anlaşılacağı üzere erkekler daha gevşek bir cilde sahiptir.
70. Üç günde bir nükseden hummalarda kasılmalara pek rastlanmaz, ardından böyle bir hummanın ortaya çıkması durumundaysa mevcut kasılmalar kesilir.
71. Gergin, sert ve kuru bir cilde sahip kişiler terlemeden ölürler, yumuşak ve gevşek bir cilde sahip kişilerse terleyerek.¹¹
72. Sarılık hastalarında yel pek görülmez.

11 Burada geçen ölmek anlamındaki *teleutaō* fiili, aynı zamanda bitmek, son bulmak anlamlarına da gelir, dolayısıyla bu aforizma yalnızca ömrün son bulması değil, herhangi bir hastalığın son bulması bağlamında da değerlendirilebilir.

Altıncı Bölüm

1. Müzmin lienterî vakalarında hastalığın ardından görülen mide ekşimesi iyiye işarettir; hastalıktan önce de görülmediyse tabii.
2. Doğaları gereği burunları nemli, menileri de sulu olan kişiler sağlıklı olurlar, tam tersi niteliklere sahip kişilerse daha sağlıklı.
3. Müzmin dizanterî vakalarında görülen iştahsızlık kötüdür, hastalık hummayla birlikte seyrediyorsa daha da kötü.
4. Kenarları soyulan¹ yaralar kötü huyludur.
5. Böğürde, göğüste veya diğer uzuvlarda ortaya çıkan ağrılar arasında ciddi bir farklılık olup olmadığı dikkatlice incelenmeli.
6. Yaşlılarda böbrek hastalıkları ve mesane bölgesindeki rahatsızlıkların tedavisi zordur.
7. Karın bölgesinde meydana gelen ağrılar ve şişlikler yüzeydeyse hafif, derindeyse şiddetli olur.
8. Ödemli hastaların bedeninde oluşan yaralar kolay iyileşmez.
9. Yaygın şekilde görülen döküntülerde kaşıntı pek olmaz.

1 Etrafındaki derisi pul pul dökülen.

10. Başı ağrıyan, hatta baş ağrısından kıvranan kişilerde ağızdan, burundan veya kulaklardan cerahat, su yahut kan gelmesi durumunda hastalık düzelir.
11. Melankoli ve böbrek hastalıklarının ardından gelişen basur iyiye işarettir.
12. Müzmin basuru tedavi edilmiş bir kişinin ödeme veya vereme yakalanma tehlikesi vardır; damarlardan biri olduğu gibi muhafaza edilmemişse tabii.²
13. Hıçkırık tutmuş bir kişi aksırırsa hıçkırığı kesilir.
14. Ödemli hastalarda karın boşluğuna damarlardan su akması durumunda hastalık düzelir.
15. Müzmin ishale yakalanmış hastalarda kendiliğinden gelişen kusma ishali keser.
16. Zatülcenbe veya zatürreye yakalanmış kişilerde görülen ishal kötüye işarettir.
17. Göz hastalığı³ olan bir kişinin ishale yakalanması iyiye işarettir.
18. Mesanede, beyinde, kalpte, diyaframda, ince bağırsaklardan birinde,⁴ karında veya karaciğerde açılan derin yaralar ölümcül sonuçlar doğurur.
19. Kemik, kıkırdak, kiriş, çenenin zayıf kısmı veya sünnet derisinin ucu kesilip koptuğunda bu uzuvlar artık ne gelişip düzelir, ne de birleşip kaynaşır.⁵
20. Kan alışılmadık şekilde karın boşluğuna boşalıyorsa, cerahatlenme olması kaçınılmazdır.
21. Delirmiş kişilerde varis veya basur oluşması durumunda delilik⁶ geçer.

2 Başka bir deyişle tedavi edilmeden bırakılmamışsa.

3 Söz konusu ifade (*ophthalmia*) bugün aynı adla anılan göz iltihabı da dâhil, bütün göz hastalıklarını içerecek şekilde kullanılmaktadır.

4 Karş. *Kōakai Prognōsies*, 493.

5 Karş. *Kōakai Prognōsies*, 494.

6 Bu ifadeyle genel olarak bütün akıl hastalıkları kastedilmektedir.

22. Sırttan dirseklere doğru ilerleyen yırtılmalar⁷ hacamatla düzelir.
23. Korku veya keder uzun süre devam ediyorsa bu melan-kolidir.
24. İnce bağırsaklardan biri kesilip koptuğunda tekrar bir-leşmez.
25. Yılancık hastalığının dışta başlayıp içe yönelmesi kötü-ye işarettir, içte başlayıp dışa yönelmesiye iyiye işaret.
26. Bilinç kaybı meydana gelirse, alevli hummalarda görü-len titremeler son bulur.
27. Bir ampiyem veya ödem kesildiğinde yahut dağıldı-ğında yaradaki cerahat veya su tümüyle boşalırsa ölüm kaçınılmazdır.
28. Hadımlarda ne damla hastalığı görülür, ne de kellik.
29. Bir kadın âdetten kesilinceye dek damla hastalığına ya-kalanmaz.
30. Bir genç cinsel ilişki yaşayıncaya dek damla hastalığına yakalanmaz.
31. Saf şarap içmek, yıkanmak, buhar banyosu yapmak, hacamat olmak yahut müshil kullanmak gözlerde olu-şan ağrıların dinmesine yardımcı olur.
32. Kekemeler genellikle müzmin ishale yakalanır.
33. Midesi ekşiyen kişilerin zatülcenbe yakalanmaları pek olası değildir.
34. Kel insanlarda geniş varis damarları görülmez, varis da-marları olan kel insanların saçları yeniden uzar.
35. Ödemli kişilerde hastalıktan sonra görülen öksürük kötüye işarettir, hastalıktan önce görülen öksürükse iyiye.

7 Bazı el yazmalarında yırtılma (*rhēgma*) yerine ağrı (*algēma*) kelimesi geç-mektedir.

36. İdrar zorluğu hacamatla düzelir, bu durumda içteki damarı açmak gerekir.
37. Boğazı iltihaplanmış bir hastada boğazın dış kısmında şişlik oluşması iyiye işarettir.
38. Kökleşmiş kanseri olan kişileri tedavi etmemek daha iyidir; çünkü bu kişiler tedavi edilirlerse kısa sürede hayatlarını kaybederler, ama tedavi edilmezlerse uzun bir süre daha yaşamaya devam ederler.
39. Kasılmalar ya aşırı tokluk ya da açlık yüzünden meydana gelir; hıçkırık da bu şekilde oluşur.
40. Üst karın bölgesinde iltihapsız bir ağrı meydana geldiğinde, ardından humma baş göstermesi durumunda söz konusu ağrı diner.
41. Bedenin herhangi bir uzvunda bir cerahat oluşuyor, ama en ufak bir belirti göstermiyorsa, o cerahatin koyuluğundan veya uzvun yoğunluğundan göstermiyordur.
42. Sarılık hastalarında karaciğerin sertleşmesi kötüye işarettir.
43. Dalak hastaları dizanteriye yakalanır da bu dizanteri de müzmin hâle gelirse, hastalığın ardından ödem veya lienteri baş gösterir ve bu kişiler hayatlarını kaybederler.
44. Strangüri nedeniyle bağırsakları tıkanmış kişiler, hastalığın ardından humma görülmeyip bolca idrar gelmezse, yedi gün içinde hayatlarını kaybederler.
45. Bir yıl veya daha uzun süre açık kalan yaralarda alttaki kemiğin aşınıp yara izlerinin çökmesi kaçınılmazdır.
46. Astım veya öksürük nedeniyle ergenlikten önce kamburu çıkmış kişilerin hayatta kalma şansları pek yoktur.
47. Hacamat etmenin veya müshille boşaltım yaptırmanın yararlı olduğu kişileri ilkbaharda hacamat etmeli veya bu kişilere ilkbaharda boşaltım yaptırmalı.

48. Dalak hastalıklarında hastalığın ardından gelişen dizanteri iyiye işarettir.
49. Bütün damla hastalıkları iltihaplanmanın geçmesiyle kırk gün içinde düzelir.
50. Beyindeki derin yaralanmaların ardından mutlaka humma ile safra gaseyanı görülür.
51. Sağlıklı olup da başlarında birdenbire ağrılar hissedene, kısa bir süre sonra da konuşma yetilerini kaybederek hırıltıyla soluyan kişiler, hummaya yakalanmazlarsa eğer, yedi gün içinde hayatlarını kaybederler.
52. Uyku sırasında gözlerin görünümüne dikkat edilmeli, çünkü göz kapakları kapandığında gözlerin yarı açık aralığından bir beyazlığın görünmesi kötü, hatta son derece ölümcül bir belirtidir; bu beyazlık ishalden veya müşhil kullanımından kaynaklanmıyorsa tabii.
53. Şen şakrak bir ruh hâliyle seyreden bilinç kayıpları pek tehlike arz etmez, ama ciddi bir ruh hâliyle seyreden bilinç kayıpları epey tehlikelidir.
54. Birden gelişen ateşli hastalıklarda solunumun hıçkırığın yol açtığı gibi kesik kesik olması kötüye işarettir.
55. Damla hastalıkları ilkbahar ile sonbaharda alevlenir.
56. Melankoliyle ilgili hastalıklarda salgıların bedende bir uzva toplanması tehlikelidir, çünkü bu durum bütün bedende felç, kasılma, delilik veya körlük geliştireceğine delalet eder.
57. Felç genellikle kırk ila altmış yaş arasında görülür.
58. Bağırsak askısı yerinden oynarsa, mutlaka çürüyüp düşer.
59. Kalça eklemi rahatsızlıklarında kalça eklemi yerinden çıkar da sonra tekrar yerine oturursa, söz konusu eklemde sümüksü salgılar oluşur.

60. Müzmin kalça eklemi rahatsızlıklarında, kalça eklemnin yerinden çıkması durumunda söz konusu uzuv dağlanmadığı takdirde bacak harap olur ve hasta topal kalır.

Yedinci Bölüm

1. Birden gelişen hastalıklarda el ve ayakların üşümesi kötüye işarettir.
2. Hastalıklı bir kemiğin üzerindeki tenin morarması kötüye işarettir.
3. Kusmayı izleyen hıçkırık ile göz kızarıklığı kötüye işarettir.
4. Terlemeyi izleyen titreme iyiye işaret değildir.
5. Deliliği izleyen dizanteri, ödem veya coşkunluk hâli iyiye işarettir.
6. Müzmin bir hastalıkta görülen iştah kaybı ve katışıksız dışkılar kötüye işarettir.
7. Aşırı içmekten kaynaklanan titreme ve bilinç kaybı kötüye işarettir.
8. Bir şişliğin içe doğru patlayıp boşalması durumunda hâlsizlik, kusma ve baygınlık meydana gelir.
9. Kanamayı izleyen bilinç kaybı veya kasılma kötüye işarettir.
10. Bağırsak tıkanmasını izleyen kusma, hıçkırık, kasılma veya bilinç kaybı kötüye işarettir.
11. Zatülcenbi izleyen zatürre kötüye işarettir.
12. Zatürreyi izleyen menenjit kötüye işarettir.

13. Şiddetli yanmaları¹ izleyen kasılma veya tetanos kötüye işarettir.
14. Baştaki üfürmeyi izleyen sersemlik veya bilinç kaybı kötüye işarettir.
15. Kan tükürmenin ardından cerahat tükürme görülür.
16. Cerahat tükürmenin ardından verem ve akıntı² görülür, tükürüğün önü alındığındaysa hasta ölür.
17. Karaciğer iltihabını izleyen hıçkırık kötüye işarettir.
- 18 a. Uykusuzluğu izleyen kasılma veya bilinç kaybı kötüye işarettir.
- 18 b. Letarjiyi izleyen titreme kötüye işarettir.
19. Kemiğin açığa çıkmasını izleyen yılcılık kötüye işarettir.
20. Yılcılığı izleyen kangren veya cerahatlenme kötüye işarettir.
21. Yaralardaki şiddetli zonklamayı izleyen kanama kötüye işarettir.
22. Karın bölgesindeki müzmin ağrıyı izleyen cerahatlenme kötüye işarettir.
23. Katışksız dışkıyı izleyen dizanteri kötüye işarettir.
24. Kafatası derin bir yara aldığında bu yara kafa boşluğuna nüfuz ederse bilinç kaybı meydana gelir.
25. Müshil kullanımından sonra oluşan kasılma ölümcüldür.
26. Karın bölgesinde şiddetli bir ağrı hissedilmesi durumunda el ve ayakların üşümesi kötüye işarettir.
27. Gebelikte meydana gelen ıkınma düşük yapmaya neden olur.

1 İltihaplı hastalıklarda görülen yanmalardan (*kauma*) söz edilmektedir.

2 Galenos'a göre burada geçen akıntı (*rhysis*) kelimesi saç dökülmesini veya ishali işaret etmektedir.

28. Bedende herhangi bir kemik, kırıldak veya kırış kesilip koparsa tekrar gelişip düzelmez.³
29. Beyaz balgamdan⁴ muzdarip bir kişide şiddetli ishal ortaya çıkması durumunda söz konusu hastalık son bulur.
30. Köpüklü dışkıların görüldüğü ishal vakalarında kafadan akıntılar gelir.
31. Hummaya yakalanmış hastaların idrarında kaba una benzer çökeltiiler varsa, hastalık uzun sürecek demektir.
32. Başlangıçta ince olan idrarda daha sonra safralı çökeltiiler oluşuyorsa, birden gelişen bir hastalık söz konusu demektir.
33. İdrarda ayrışma meydana gelmesi durumunda bedende ciddi bir rahatsızlık var demektir.
34. İdrarda kabarcıklar varsa, böbrek hastalıkları baş gösterecek ve bu hastalık uzun sürecek demektir.
35. İdrarda görülen köpük yağlıysa ve öbek öbek toplanmışsa, birden gelişen böbrek hastalıkları söz konusu demektir.
36. Böbrek hastalıklarında yukarıda sözü edilen belirtilerle birlikte sırt kaslarında şiddetli ağrılar meydana geldiğinde bu ağrılar dış bölgelerde ortaya çıkıyorsa, dışta bir çıban oluşacak demektir; yok eğer iç bölgelerde ortaya çıkıyorsa, o zaman içte bir çıban oluşacak demektir.
37. Kan kusmak hummayla birlikte seyretmediği sürece iyileşme belirtisi sayılır; hummayla birlikte seyrederse eğer, kötüye işaret demektir. Böyle bir rahatsızlığı ateşi düşürüp kanamayı durduran ilaçlarla tedavi etmek gerekir.

3 Karş. *Afroizmalar*, 6.19; *Kōakai Prognōsies*, 495.

4 Beyaz balgam (*leukon phlegma*): Başlangıç aşamasındaki ödem, anasarca; *leukophlegmatia* olarak da adlandırılmaktadır.

38. Akıp göğse biriken akıntılar⁵ yirmi gün içinde cerahatlenir.
39. İdrarda kan ve pıhtı görülüyorsa, strangüri varsa, apış arası ile kasıklarda ağrı oluyorsa, mesane bölgesindeki organlar hastalanmış demektir.⁶
40. Dil aniden tutuluyor veya bedenin herhangi bir kısmında felç meydana geliyorsa, melankoli söz konusu demektir.
41. Yaşlılarda aşırı boşaltımın ardından gelişen hıçkırık iyiye işaret değildir.
42. Baştan aşağı bol miktarda sıcak su dökülmesi durumunda hummalar⁷ diner; safradan kaynaklamıyorlarsa tabii.
43. Bir kadın iki elini birden kullanamaz.⁸
44. Bir çıban⁹ kesildiğinde veya dağıldığında açılan yaradan saf ve beyaz bir cerahat gelmesi durumunda hastalar yeniden sağlıklarına kavuşurlar, bulanık ve kötü kokulu bir cerahat gelmesi durumudaysa hayatlarını kaybederler.
45. Karaciğerde oluşan bir çıban kesildiğinde veya dağıldığında açılan yaradan saf ve beyaz bir cerahat gelmesi durumunda hastalar yeniden sağlıklarına kavuşurlar (çünkü bu tür durumlarda cerahat ince bir zarın içinde bulunur), yağ tortusuna benzer bir cerahat gelmesi durumundaysa hayatlarını kaybederler.
46. Gözlerde ağrı olması durumunda saf şarap içirip bol miktarda sıcak suyla banyo yaptırdıktan sonra hastaları hacamat etmeli.

5 Baş bölgesinde oluşan akıntılar (nezle vb.) kastedilmektedir.

6 Karş. *Aforizmalar*, 4.80.

7 Başka bir okumaya göre baş ağrısı.

8 Kimi Antik Çağ yorumcuları bu aforizmayı ilk anlamıyla kabul etmiş, kimileriyse burada dişi embriyonun rahimdeki konumuna veya bir kadının asla hünsa olmayacağı görüşüne işaret edildiğini ileri sürmüştür.

9 Bedenin içinde oluşan cerahat kesesi, ampiyem.

47. Ödemli bir hastayı öksürük tutarsa, artık iyileşme umudu kalmaz.
48. Strangüri ve idrar zorluğu saf şarap içmekle ve hacamatla düzelir; tabii bu durumda içteki damarları açmak gerekir.
49. Boğazı iltihaplanmış bir hastanın göğsünde şişlik veya kızarıklık olması iyiye işarettir, çünkü böyle bir durumda hastalık dışa yöneliyor demektir.
50. Beyni kangren olmuş kişiler üç gün içinde hayatlarını kaybeder, bu günleri atlatmaları durumundaysa tekrar sağlıklarına kavuşurlar.
51. Aksırık kafadan kaynaklanan bir olaydır, çünkü beynin ısınmasına veya kafadaki boşluğun nemlenmesine bağlı olarak gelişir; sonuçta içeride bulunan hava dışarıya çıkmaya çalışır, havanın çıkmasını sağlayan kanal dar olduğu için de gürültü oluşur.
52. Ardından humma gelmesi durumunda karaciğerde hissedilen şiddetli ağrılar diner.
53. Damarlardan kan almanın yararlı olduğu durumlarda hastalar ilkbaharda hacamat edilmeli.
54. Balgam¹⁰ diyafram ile karın arasında toplanır ve göğüs kafesine veya karın boşluğuna doğru bir çıkış yolu bulamayıp da ağrıya neden olursa, bu tür vakalarda balgamın damarlar vasıtasıyla mesaneye yönlendirilmesi durumunda hastalık düzelir.
55. Karaciğer suyla dolar ve bu su da bağırsak askısı üzerine boşalırsa, karın boşluğu suyla dolup taşar, ardından da ölüm vuku bulur.
56. Aynı miktarda suyla karıştırılıp içilen şarap sıkıntıyı, esneme ve titremeyi geçirir.

10 Balgam (*phlegma*): Hippokrates tıbbında beden yapısını teşkil eden dört temel salgıdan biri.

57. İdrar yolunda oluşan şişliklerin cerahat toplayarak patlayıp boşalması durumunda ağrı diner.¹¹
58. Herhangi bir sebepten beyin sarsıntısı geçirmiş kişiler çok geçmeden konuşma yetilerini kaybederler.
- 59 a. Hummaya yakalanmış bir kişi boğazında herhangi bir şişlik olmadığı hâlde aniden boğulma hissine kapılıyorsa, yutkunamıyor veya yutkunma güçlüğü yaşıyorsa durum ölümcüldür.¹²
- 59 b. Hummaya yakalanmış bir kişide boyun çarpık hâle geliyor, üstelik boyunda herhangi bir şişlik olmadığı hâlde yutkunma güçlüğü ortaya çıkıyorsa durum ölümcüldür.¹³
60. Teni nemli bedenler için açlık tavsiye edilmeli, çünkü açlık bedenleri kurutur.
61. Bedenin tamamında değişiklikler olması, örneğin beden soğuyup sonra tekrar ısınması veya tenin renkten renge girmesi müzmin hastalığın habercisidir.¹⁴
62. Sıcak veya soğuk, durmadan akan ter bedendeki nemin çok fazla olduğunu gösterir; güçlü kuvvetli kişilerde bu nemi yukarıdan, zayıf kişilerdeyse aşağıdan tahliye etmek gerek.
63. Günaşırı şiddetini artıran kesintisiz hummalar tehlikelidir, ama herhangi bir şekilde kesintiye uğramaları tehlikesiz olduklarını gösterir.¹⁵
64. Müzmin hummalarda hastaların eklemlerinde şişlikler oluşup ağrılar meydana gelir.¹⁶

11 Karş. *Aforizmalar*, 4.82.

12 Karş. *Aforizmalar*, 4.34.

13 Karş. *Aforizmalar*, 4.35.

14 Karş. *Aforizmalar*, 4.40.

15 Karş. *Aforizmalar*, 4.43.

16 Karş. *Aforizmalar*, 4.44; *Kōakai Prognōsies*, 115.

65. Hummanın ardından eklemlerinde şişlikler oluşup ağrılar meydana gelen hastalar çok fazla yiyecek tüketirler.¹⁷
66. Sağlıklı kişilere verilen bir besinin hummalı kişilere de verilmesi durumunda sağlıklı kişilere güç kuvvet kazandıran bu besin sağlıklı kişilerin iyice hastalanmasına neden olur.
67. Mesaneden gelen ifrazatın sağlıklı kişilerdekine benze-yip benzemediğine bakılmalı, çünkü bu mesane ifrazatı sağlıklı kişilerdekine hiç benzemiyorsa, epey hastalıklı demektir, ama aynı sağlıklı kişilerdeki gibiyse o zaman hastalıklı değil demektir.
68. Bazı kişilerde dışkılar, tabii bedende bırakır da tahliye etmezsen, tıpkı eğe talaşı gibi birikir; bu tür vakalarda bağırsakların boşaltılması yararlı olur. Boşaltım yaptırmadan yulaf lapası vermen durumundaysa, bunu ne kadar çok verirsen, hastalara o kadar çok zarar vermiş olursun.
69. Sindirilmeden atılan dışkıların nedeni kara safradır; bu tür dışkılar çoksa kara safra da çok, azsa kara safra da az demektir.
70. Kesintisiz hummalarda görülen mor renkli, kanlı, sarı ve pis kokulu balgamların hepsi kötüye işarettir; bu balgamların tamamen dışarı atılmasıysa iyiye işaret. Aynı durum mesane ve bağırsak ifrazatı için de geçerlidir; sonuçta böyle bir ifrazatın bedende kalması, boşaltılıp atılmaması kötüdür.¹⁸
71. Boşaltılıp temizlenmek isteniyorsa eğer, bedenler akıcı hâle getirilmeli.¹⁹ Şayet bedenler yukarıdan boşaltım yapılacak şekilde akıcı hâle getirilmek isteniyorsa bağır-

¹⁷ Karş. *Aforizmalar*, 4.45.

¹⁸ Karş. *Aforizmalar*, 4.47.

¹⁹ Karş. *Aforizmalar*, 2.9.

saklar kuru, aşağıdan boşaltım yapılacak şekilde akıcı hâle getirilmek isteniyorsa nemli kılınmalı.

72. Haddini aşması durumunda uyku da, uykusuzluk da hastalık demektir.²⁰
73. Kesintisiz hummalarda bedenin dışı soğuk oluyor, ama içi yanıp kavruluyor ve hasta susuzluk çekiyorsa durum ölümcüldür.²¹
74. Kesintisiz bir hummada ağız, burun veya göz çarpık hâle geliyor ve beden artık güçsüz düştüğünden görüş ve duyuş kayboluyorsa, bu belirtilerden hangisi görülürse görülsün durum ölümcüldür.²²
75. Beyaz balgamın ardından ödem oluşur.
76. İshali dizanteri izler.
77. Dizanteriyi lienteri izler.
78. Yenirceyi²³ kemik iltihabı izler.
- 79 ve 80. Kan kusmanın ardından verem görülür, ayrıca yukarıdan cerahat boşaltımı olur, veremin ardından baş bölgesinde akıntı meydana gelir, söz konusu akıntıyı ishal izler, ishalin ardından yukarıdan yapılan boşaltım kesilir, bu kesintinin ardından da ölüm vuku bulur.
81. Mesaneden, bağırsaktan, hatta tenden çıkan²⁴ ifrazat göz önüne alındığında beden doğal durumundan biraz uzaklaşmışsa hastalık hafif, fazla uzaklaşmışsa ciddi, çok fazla uzaklaşmışsa ölümcül demektir.
82. Kırkından sonra menenjite yakalanan kişilerin iyileşmesi pek mümkün değildir, ancak hastalığın bünye ile yaşa uygun olarak geliştiği durumlarda tehlike daha azdır.

²⁰ Karş. *Aforizmalar*, 2.3.

²¹ Karş. *Aforizmalar*, 4.48.

²² Karş. *Aforizmalar*, 4.49.

²³ Yenirce (*sphakelos*): Kemik dokusunun harap olması durumu, kemik çürümesi.

²⁴ Deri yoluyla.

83. Hastalık sırasında gözden istemli olarak yaş gelmesi iyiye işarettir, istemsiz olarak yaş gelmesiye kötüye.²⁵
84. Üç günde bir nükseden hummalarda burundan kan gelmesi kötüye işarettir.
85. Kritik günlerin dışında meydana gelen terlemeler tehlikelidir; bu terlemeler aşırı olabilir, damlalar veya akıntılar hâlinde alından hızlı bir şekilde akabilir, ayrıca bol miktarda ve epey soğuk olabilir. Sonuçta bu türlü bir terleme kesinlikle zorlu bir hastalıkla, aşırı bir ağrıya ve müzmin bir rahatsızlıkla birlikte gelişir.
86. Müzmin bir hastalıkta görülen ishal kötüye işarettir.
87. İlaçların iyi edemediği hastalıkları demir iyi eder, demirin iyi edemediği hastalıkları ateş iyi eder, ateşin iyi edemediği hastalıklarıysa artık iyi edilemez saymalı.

25 Karş. *Aforizmalar*, 4.52.

Sözlükçe¹

agrypniē: uykusuzluk, 2.3, 3.24, 3.31, 7.18, 7.72

aidoion: cinsel organlar, 3.21, 5.22

akmē: hastalıkta doruk noktası, en ileri aşama, 1.9, 1.10, 2.30

akrakhordōn: saplı siğil, 3.26

akrateia: zayıflık, güçsüzlük, 5.16

algēma: ağrı, acı, sızı, 3.17, 4.11, 4.20, 4.73, 5.25, 6.7

alphos: deri üstünde, özellikle de yüzde donuk beyaz lekeler şeklinde kendini gösteren hastalık, bir tür cüzzam, vitiligo, 3.20

alykē: sıkıntı, ızdırap, 7.56

amblyōpia: görme bozukluğu, bulanık görme, 3.31

anagōgē: bir ifrazatı kusarak ciğerlerden veya mideden yukarı atma, 5.13

analēpsis: iyileşme, düzelme, nekahet, 1.3, 4.27

anapnoē: solunum, teneffüs, 6.54

ankōn: dirsek, 6.22

aphrodisiasmos: cinsel ilişki, 6.30

aphtha: pamukçuk, ağız yarası, 3.24

1 Bu sözlükçe aforizmalarda geçen belli başlı terimlerden derlenmiştir, söz konusu terimlerin geçtiği aforizmalar numaralarla gösterilmiştir.

- apokhrempsis:** balgam, 4.47, 7.70
- apoplēksia:** inme, felç, 2.42, 3.23, 3.31
- apoplēksis:** bkz. **apoplēksia**, 6.56
- apositia:** yiyecekten tiksınme, istikrah, iştahsızlık, 4.17, 6.3
- aposkēpsis:** salgıların bedenın belirli bir uzvuna toplanması, akışı veya hücumu, 6.56
- apostasis:** iltihap, iltihaplanma, 4.31, 4.32, 4.74, 7.78
- apostēma:** çıban, apse, 4.51, 7.36
- arkhos:** kalın bağırsağın son bölümü, göden, rektum, 5.58
- arrhōstia:** hastalık, illet, maraz, 2.31, 3.5, 4.52, 7.31, 7.32, 7.34, 7.83
- arthritika:** eklem hastalıkları, 3.20
- arthritis:** eklemlerde oluşan hastalık, özellikle damla hastalığı, 3.16
- arthron:** eklem, 3.31, 4.31, 4.44, 4.45, 4.74, 5.25
- asē:** bulantı, istikrah, 5.61
- asitia:** iştahsızlık, 7.6
- askaris:** bağırsak kurdu, 3.26
- asphaleia:** düzelme, iyileşme, 5.22
- astheneia:** zafiyet, zayıflık, 2.28
- asthma:** astım, göğüs darlığı, 3.22, 3.26, 3.30, 6.46
- baryēkoia:** işitme zorluğu, 3.17, 3.31
- bēks:** öksürük, 3.5, 3.13, 3.20, 3.23, 3.24, 4.54, 5.24, 6.35, 6.46, 7.47
- bios:** yaşam, yaşam tarzı, 1.1, 2.45
- blepharon:** göz kapağı, 6.52
- boubōn:** lenf yumrularının iltihaplanarak şişmesi, hıyarcık, 4.55
- brankhos:** ses kısıklığı veya bu duruma yol açan gırtlak iltihabı, boğaz ağrısı, 2.40, 3.20, 3.23

- bronkhos:** boğaz, gırtlak, 6.37
- derma:** deri, cilt, 5.20, 5.22, 5.69, 5.71
- diaita:** perhiz, 1.4, 1.5, 1.7, 1.8, 1.9, 1.16, 3.3
- diakhōrēma:** dışkı, 2.14, 4.28, 7.30
- diakhōreonta:** mesaneden yapılan boşaltım, idrar, 7.67
- diakhōrēsis:** boşaltım; dışkı, 2.18, 4.47; (kan) boşalma, akma, 5.64
- diakopē:** (kemikte) derin yara, yarık, çatlak, 7.24
- dianoia:** akıl, 2.33
- diarrhoia:** ishal, diyare, 3.21, 3.25, 3.30, 5.12, 5.14, 6.15, 6.16, 6.17, 6.32, 6.52, 7.29, 7.30, 7.76, 7.79-80
- dysenteriē:** dizanteri, kanlı ishal, 3.11, 3.12, 3.16, 3.22, 3.30, 4.24, 4.26, 5.65, 6.3, 6.43, 6.48, 7.5, 7.23, 7.76, 7.77
- dyskinēsia:** hareket zorluğu, 3.17
- dysouria:** idrar zorluğu, 3.5, 3.31, 6.36, 7.48
- dyspnoia:** nefes darlığı, 3.31, 4.50
- dysthymia:** keder, yeis, 6.23
- eileos:** bağırsak tıkanması, ileus, 3.22, 6.44, 7.10
- ekkrisis (= ekkrima):** ifrazat, dışkı, 2.15
- eklysis:** hâlsizlik, takatsizlik, dermansızlık, 7.8
- ekplēksis:** sersemlik, bilincin kısmen kaybolması, 7.14
- ekpyēsis:** cerahatlenme, irinlenme, 7.20, 7.22
- eksanthēma:** (deride) döküntü, kabarcık, ekzantem, 6.9
- eksanthēsis:** deri üzerinde meydana gelen kızartı ve kabartı, deride döküntü, 3.20
- ekstasis:** coşkunluk hâli, 7.5
- ekthlipsis:** sıkıntı, ızdırap, 7.85
- embryon:** cenin, dölüt, embriyo, 5.31, 5.45, 5.48, 5.52, 5.60
- emetos:** kusma, istifra, 1.2, 3.21, 3.24, 6.15, 6.50, 7.3, 7.8, 7.10, 7.79-80

- empyēma:** bedenin doğal boşluklarında cerahat toplanması sonucu oluşan çıban, ampiyem, 5.8
- empyēsis:** cerahatlenme, irinlenme, 5.65
- enkephalos:** beyin, 5.18, 6.18, 6.50, 7.50, 7.51, 7.58
- enteron:** bağırsak, 6.18; **lepton enteron:** ince bağırsak, 6.18, 6.24
- epilēpsia:** sara hastalığı, epilepsi, 3.22, 3.29
- epilēptika:** bkz. **epilēpsia**, 2.45, 3.20, 5.7
- epiphlogisma:** derine işlememiş çıban, sivilce, 5.23
- epiploon:** iç organları (özellikle jejunum, ileum) karın duvarına bağlayan çift tabakadan oluşmuş periton (karın zarı) kıvrımı, bağırsak askısı, omentum, 5.46, 6.58, 7.55
- erysipelas:** yılanlık, 5.23, 5.43, 6.25, 7.19, 7.20
- erythēma:** (deride) kızarma, kızarıklık, 7.49
- ētron:** karın; özellikle karnın alt bölgesi, alt karın, 2.35
- eueksia:** sağlık durumu, sağlık, sıhhat, 1.3
- gastēr:** karın, rahim, 5.41, 7.54; **en gastri ekhousa:** karnında çocuğu olan, gebe, 5.30, 5.31, 5.34, 5.37, 5.38, 5.44, 5.51, 5.52, 5.55, 5.60, 5.61, 7.27; **en gastri labein:** gebe olmak, gebe veya hamile kalmak, 5.59; **en gastri syllambanein:** gebe kalmak, 5.46
- glaukōsis:** katarakttan (glaukōma: göze perde inmesi, göz perdesi) kaynaklanan körlük, 3.31
- glōssa:** dil, 7.40
- gnathos:** çene, 4.31, 6.19
- gnōmē:** akıl, zihin, 2.6, 5.16
- gonē:** meni, sperm, 6.2
- gonos:** tohum, döl, 5.62
- gony:** diz, 4.20, 5.53
- gynaikeia (= katamēnia):** âdet, aybaşı, 5.28

gynaikeiōn agōgos: âdet kanaması, 5.28

gynaikeios rhoos: âdet kanaması, 5.56

haima: kan, 3.20, 3.27, 3.29, 4.21, 4.23, 4.25, 4.60, 4.75, 4.78, 4.80, 4.81, 5.3, 5.13, 5.23, 5.32, 5.33, 5.40, 5.64, 6.10, 6.20, 7.9, 7.15, 7.37, 7.39, 7.53, 7.79-80, 7.84

haimorrhagia: kanama, kan kaybı, 5.16, 7.21

haimorrhoides: basur, hemoroit, 3.30, 6.11, 6.12, 6.21

hedra: makat, 5.22

helkos: (irinli veya açık) yara, 5.20, 5.21, 5.22, 5.25, 5.65, 6.4, 6.8, 6.45, 7.21; **perimadara helkea:** kenarları soyulan veya etrafındaki deri, saç vs. pul pul döken yaralar, 6.4

halkōsis: yara veya ülser oluşması, yaralanma, ülserlenme, 3.21, 4.75, 4.81

helleboros: çöpleme otu, 4.13, 4.14, 4.15, 4.16, 5.1

helmins: bağırsak kurdu, 3.26

hēpar: karaciğer, 5.58, 6.18, 6.42, 7.17, 7.45, 7.52, 7.55

herpēs: uçuk, 5.22

hidrōa: isilik, 3.21

hidrōs: terleme; ter, 1.12, 3.6, 4.36, 4.37, 4.38, 4.41, 4.42, 4.56, 5.71, 7.4, 7.62, 7.85

hydrōps: bedende sıvı birikmesi veya su toplanması, ödem, 3.22, 4.11, 6.12, 6.14, 6.43, 7.5, 7.75

hygieia: sağlık, sıhhat, 2.19

hygrasia: (bedende) nem, 4.56

hyperkatharsis: şiddetli veya aşırı boşaltım, 5.4

hypnos: uyku, 1.15, 2.1, 2.2, 2.3, 4.14, 4.15, 4.41, 4.67, 6.52, 7.72

hypogastrion: karnın göbekten aşağısını içeren bölgesi, alt karın, 4.80

hypokhondrion: karnın göğüs kemiği ile göbek arasında kalan yumuşak kısmı, üst karın, geğrek, 4.64, 4.73, 5.64, 6.40

hypokhōrēma: bağırsaklardan gelen akıntı, dışkı, ifrazat, 1.12, 4.21, 7.68, 7.81

hypokhōreonta: (çğl.) dışkı, 4.25

hypokhōrēsis: bağırsaklardan gelen akıntı, dışkı, 5.64, 7.6, 7.23; dışkılama, 4.83

hypostrophas: (hastalık) nüksetme, tekrarlama, 2.12

hypotropiasmos: bkz. hypostrophas, 4.36

hystera: rahim, 5.22, 5.43, 5.47, 5.51, 5.54, 5.57, 5.58

hysterika: (çğl.) rahim hastalıkları, 5.35

hysteron: döl eşi, plasenta, 5.49

iēsis (= iasis): tedavi, 2.17

ikteros: sarılık, 4.62, 4.64

ilingos: baş dönmesi, vertigo, 3.17, 3.23, 3.31

inion: kafanın arkası, art kafa, 3.26

iskhias: kalça eklemi hastalığı, siyatik, 3.22, 6.59, 6.60

iskhion: kalça eklemi, 5.47, 5.53, 6.59, 6.60

iskhys: güç, kuvvet, takat, 7.66

kakheksia: zafiyet, kaşeksi, 3.31

kakoēthēs: (yara) kötü huylu, habis, 6.4

kardia: kalp, 6.18

kardiōgmos: mide ekşimesi, 4.17, 4.65

karēbaria: baş ağrısı, 3.17, 5.22, 5.28

karkinos: yiyip bitiren yara, kanser, 6.38

katamēnia: aybaşı, âdet, âdet kanaması, 3.28, 5.32, 5.33, 5.36, 5.39, 5.50, 5.57, 6.29

katarrhoos: nezle, 3.12, 3.31, 7.38

- katharsis:** genel olarak hastalıklı salgıların bedenden boşaltılması, boşaltım, tahliye, 2.35, 5.36, 7.79-80; âdet, aybaşı, 5.60, 5.61
- katoksys:** (hastalık) çok çabuk gelişen, son derece vahim, akut, 1.7
- kauma:** (iltihaplı durumlarda) ateşlenme, alevlenme, yanma, 4.65, 7.13
- kausos (= kauma):** ateşlenme, yanma, causus, 3.21, 3.30; alevli humma, 4.58, 6.26
- keneangiē:** müshille yapılan boşaltım, suni boşaltım, 1.2
- kenōsis:** açlık, 2.22, 6.39; boşaltım, tahliye, 1.3, 2.8, 4.41
- kephalalgia:** baş ağrısı, 3.13, 3.23, 4.70
- kephalē:** baş, kafa, 5.11, 5.22, 5.68, 5.69, 6.10, 6.51, 7.14, 7.30, 7.42, 7.51, 7.79-80
- kheilōs:** ağız, dudak, 4.49, 7.74
- khitōn:** bir organ veya kitleyi dıştan saran tabaka, ince örtü, zar, 7.45
- khoiras:** (çğl.) boyunda görülen sıracalı beze veya şişlik, sıraca, 3.26
- kholē:** safra, 4.22, 6.50, 7.42; **kholē melaina:** kara safra, bedeni oluşturan dört salgıdan biri, 4.22, 4.23, 4.24, 7.69
- kholera:** kolera, 3.30
- khondros:** kıkırdak, 6.19, 7.28
- khōreonta:** dışkı, ifrazat, 1.23
- khōrion:** organ, uzuv, 1.21
- khroma:** cilt veya ten rengi, 4.21, 4.40, 7.61
- khronios:** (hastalık) uzun süren, sürüncemeli, müzmin, 2.39, 3.30, 3.27, 6.1, 6.12, 6.60, 7.86
- kirsos:** damar büyümesi veya genişlemesi, varis, 6.21; (çğl.) şişmiş veya genişlemiş damarlar, varis damarları, 6.34

koiliē: a. bedenin göğüs (thorax) ile karından (abdomen) oluşan bölgesi, gövde, 7.54; **hē anō koiliē:** göğüs, göğüs kafesi, thorax, 7.38; **hē katō koiliē** (veya sadece **koiliē**): karın, karın boşluğu, abdomen, 4.65, 6.7, 6.14, 6.18, 6.20, 7.22, 7.26, 7.55. b. bağırsak, 1.2, 1.15, 2.14, 2.20, 2.53, 3.16, 3.17, 3.31, 4.12, 4.27, 4.60, 4.62, 4.73, 5.34, 7.68, 7.70, 7.71, 7.81; **koiliai sklērai:** bağırsak kuruluğu, kabızlık, 3.5, 3.25; **kataphorē koiliēs:** ishal, diyare, 7.86

kōphōsis: sağırılık, 4.28

kopos: bitkinlik, 2.5

koryza: soğuk algınlığı, 2.40, 3.13, 3.14, 3.20, 3.23

kotylēdones: (çgl.) cenin ile rahmi besleyen damarlı bağ doku, plasenta üzerinde yer alan ve cenini beslemeye yarayan kanallar, 5.45

krisis: karar, 1.1; hastalıkta dönüm noktası, hastalığın seyrini belirleyen (olumlu veya olumsuz) ani değişim, kriz, 1.19, 2.12, 2.13, 4.51

ksysmos: kaşınma, kaşıntı, 3.31

kteis: kasık, 7.39

kynankhē: boğaz iltihabı, anjin, 3.16, 3.20, 3.22, 5.10, 6.37, 7.49

kynodous: köpek dişi, 3.25

kystis: mesane, 4.75, 4.77, 4.79, 4.80, 4.81, 5.22, 6.6, 6.18, 7.39, 7.54, 7.67, 7.70, 7.81

leienteriē: yenilen yiyeceklerin hazmolunmadan bağırsaklardan geçerek oluşturduğu ishal, bir tür aşırı ishal, lienter, 3.22, 3.30, 6.1, 6.43, 7.77

leikhēn: kızarıklarla kendini belli eden bir deri hastalığı, liken, 3.20

leipopsykhiē: bayılma, baygınlık, 7.8

leipothymia: bayılma, baygınlık, 1.23, 5.16, 5.56

lepra: cüzzam, 3.20

lēthargos: letarji, 3.23, 3.30, 7.18

lithiasis: organlarda taş oluşması durumu, taş hastalığı, 3.26

lygmos: hıçkırık, 5.3, 5.4, 6.13, 6.39

lynks: hıçkırık, 5.58, 7.3, 7.10, 7.17, 7.41

lysis: (ateş, humma) azalma, düşme; (hastalık) iyileşme, düzelme, 4.58, 5.32, 6.14, 6.21, 7.42, 7.54

makros: (hastalık) uzun süreli, müzmin, 1.1, 1.4, 1.12, 2.25, 3.16, 4.44, 5.64, 6.3, 6.15, 6.32, 6.43, 7.31, 7.34, 7.64

mania: delilik, 5.40, 5.65, 6.21, 6.56, 7.5

manikon: bkz. mania, 3.20, 3.22

masthos: göğüs, meme, 5.37, 5.38, 5.52

melankholia: melankoli, kara sevda, 3.14

melankholikos: (hastalık) melankoliyle ilgili, melankolik nitelikte, 4.9, 6.11, 6.56; **melankholikon:** melankoli, 3.20, 3.22, 6.23, 7.40

melasmos: kangrenden dolayı tenin kararması, 5.17

mēros: bacağın kalça ile diz arasındaki kısmı, uyluk, 5.69

meros: uzuv, organ, 6.5

metōpon: alın, 5.68, 7.85

mētra: rahim, 5.62

myksa: sümüksü salgı, 5.45, 6.59

myktēr: burun deliği, 5.49

mys: kas, adale, 7.36

narkē: (felç, soğuk veya korkunun neden olduğu) uyuşma, uyuşukluk, hissizlik, 5.25

narkōsis: uyuşukluk, hissizlik, 5.16

nephritika: böbrek hastalıkları, 6.6, 6.11, 7.34, 7.35, 7.36

nephritis: böbrek iltihabı, nefrit, 3.31

nephros: böbrek, 4.75, 4.76, 4.78, 5.58

nēsteia: açlık, perhiz, 1.13

neuron: kiriş, tendon, kas teli, sinir, 5.16, 5.18, 6.19, 7.28

nosēma: hastalık, illet, maraz, 1.6, 1.7, 1.8, 1.12, 2.1, 2.19, 2.22, 2.23, 2.39, 3.1, 3.4, 3.7, 3.16, 3.19, 3.29, 4.22, 4.23, 4.57, 4.60, 5.30, 6.10, 6.49, 6.56, 7.1, 7.49, 7.86

nōtaios myelos: omurilik, 5.18

nōton: sırt, 5.69, 6.22

nousos: hastalık, illet, 1.2, 1.7, 1.9, 1.12, 2.5, 2.8, 2.12, 2.17, 2.29, 2.33, 2.34, 2.35, 3.3, 3.8, 3.9, 4.32, 4.33, 4.38, 4.39, 4.42, 4.56, 5.57, 7.6, 7.29, 7.54, 7.66, 7.72, 7.81, 7.82; **mēkos nousou:** müzmin hastalık, 2.28, 4.36, 4.37, 4.40, 4.51, 7.61

odaksēsmos: kaşıntı, tahriş, 3.25

odous: diş, 4.53, 5.18

odynē: ağrı, sızı, sancı, 3.5, 4.80, 5.20, 5.25, 5.53, 5.65, 6.5, 6.31, 6.51, 7.22, 7.26, 7.39, 7.46, 7.52, 7.54

odynēma: ağrı, sancı, 4.18

oidēma: şişlik, yumru, tümör, 4.34, 4.35, 5.25, 5.65, 5.66, 6.7, 6.37, 7.49, 7.59, 7.59a

oksyregmia: midede hazımsızlığın yol açtığı ekşime, mide ekşimesi, 6.1

oksys: (hastalık) birden gelişen, akut, ağır, vahim, şiddetli, 1.4, 1.14, 1.24, 2.19, 2.23, 3.7, 3.9, 3.14, 3.29, 4.10, 4.23, 4.37, 4.66, 5.30, 5.64, 5.65, 6.54, 7.1, 7.32, 7.35, 7.36

omma: göz, 3.17

omphalos: göbek, 2.35, 3.24, 4.11

ophrys: kaş, 4.49

ophthalmia: göz hastalığı, göz iltihabı, 3.11, 3.16, 3.21;
ophthalmia ksēra: kuru göz hastalığı, 3.12, 3.14

- ophthalmos:** göz, 3.17, 3.31, 4.49, 5.53, 6.31, 6.52, 7.3, 7.46, 7.74, 7.83
- ōsis:** iskelette eğrilme veya çökme, 3.26
- osphys:** sırtın alt kısmı, bel, 3.23, 4.11, 4.20, 4.73, 5.69
- osteon:** kemik, 5.18, 5.22, 6.19, 6.45, 7.2, 7.19, 7.24, 7.28, 7.78
- oulē:** yara izi, kabuk bağlamış yara, nedbe, 6.45
- oulon:** diş eti, 3.25
- ourēsis:** işeme, 4.83
- ourēthra:** idrar yolu, 4.82, 7.57
- ouron:** idrar, 1.12, 4.47, 4.69, 4.70, 4.71, 4.72, 4.73, 4.74, 4.76, 4.79, 4.75, 4.77, 4.81, 6.44, 7.31, 7.33, 7.34
- ous:** kulak, 3.21, 3.24, 4.60, 6.10
- parakopē:** bilinç kaybı, 6.26
- paraphrosynē:** bilinç kaybı, 2.2, 4.50, 6.53, 7.7, 7.9, 7.10, 7.14, 7.18, 7.24
- paristhmia:** (çğl.) bademcik iltihabı, 3.26
- paroksysmos:** (hastalıkta) şiddetli nöbet, 1.11, 1.12, 2.13, 4.30
- pathos:** hastalık, illet, maraz, 1.4, 1.24, 3.28, 6.54
- pēkhys:** kolun dirsek ile bilek arasındaki kısmı, ön kol, 5.69
- perineos:** makat ile erbezi torbası (testis) arasındaki bölge, apış arası, 4.80, 7.39
- periodos:** hastalıklarda, özellikle de hummalarda belirli aralıklarla görülen nöbet, aralıklı humma nöbeti, 1.12, 4.59
- peripleumonia:** akciğer iltihabı, zatürre; peripneumonia olarak da anılır, 3.23, 3.30, 6.16, 7.11, 7.12
- pharmakeia:** ilaç (özellikle de müshil) kullanma, 1.20, 1.24, 2.36, 4.2, 4.5, 4.11, 4.18, 4.20, 6.47; **hai anō pharmakeia:** kusturucu ilaç kullanma, 4.17, 4.18

pharmakon: ilaç, özellikle müshil, 7.87

pharmakoposiē: müshil veya iç sürdürücü ilaç kullanma, 4.19, 6.31, 6.52, 7.25

pharynx: boğaz, 2.15, 4.34, 7.59; (çğl.) boğaz hastalıkları, 3.5

phlebion: küçük damar, 4.78

phlebotomia: damardan kan alma, hacamat, 6.22, 6.31, 6.36, 6.47, 7.48

phlegma: vücuttaki dört temel salgıdan biri olan balgam, 7.54; **leukon phlegma:** beyaz balgam, başlangıç aşamasındaki ödem; leukophlegmatia olarak da anılır, 7.29, 7.75

phlegmonē: iltihap, yangı, 3.24, 6.40, 7.17; iltihaplı ur, çıban, 5.23

phleps: damar, 5.68, 6.14, 7.53, 7.54

phobos: korku, dehşet, 3.24, 4.67, 6.23

phrēn: diyafram, 4.18, 6.18, 7.54

phrenitis: menenjit, beyin iltihabı, 3.30, 7.12

phrikē: titreme, 5.61, 7.4, 7.56

phthinas: bkz. **phthisis**, 3.16

phthinopōrinōs: (hastalık) sonbahara özgü, sonbaharda görülen, 2.25, 3.4

phthisis: verem, tüberküloz, 3.13, 3.22, 3.29, 5.9, 5.14, 5.15, 6.12, 7.16

phthora: bkz. **phthisis**, 7.79-80

phyma: şişlik, şiş, ur, yumru, tümör, 2.15, 3.20, 3.26, 4.44, 4.45, 4.82, 7.8, 7.57, 7.64, 7.65

physis: doğa, bünye, yapı, mizaç, 1.3, 1.15, 2.4, 2.34, 2.44, 2.51, 3.2, 3.11, 3.14, 6.2, 7.82; doğal durum, 7.81

plēgē: (kafada hissedilen) üfürme, 7.14

pleumōn: akciğerler, 5.10, 5.13

pleura: yan, böğür, 3.5, 3.23, 6.5

pleuritis: zatülcenp hastalığı, akciğer zarı iltihabı, 3.23, 5.15, 6.16, 7.11

pleuron: yan, böğür, 5.65

pneuma: nefes, solunum, 5.63; **pneuma proskopton:** bozuk, kesik veya düzensiz solunum, 4.68

pniks: boğulma hissi, 4.34, 7.59

podagrika: gut veya damla hastalığı, 5.25, 6.55

polykhronios: (hastalık, ağrı vs.) uzun süren, müzmin, 4.23, 7.6, 7.22, 7.85

ponos: ağrı, sancı, 1.4, 1.7, 2.1, 2.6, 2.46, 2.47, 2.49, 3.21, 3.23, 3.31, 4.11, 4.44, 4.45, 4.66, 6.40, 7.36, 7.57, 7.64, 7.65, 7.85

psilōsis: üzerindeki etin veya derinin soyulmasıyla kemiğin açığa çıkması, 7.19

psyktika: ateşi ve susuzluğu gideren ilaçlar, 7.37

ptarmikon: aksırtıcı ilaç, 5.49

ptarmos: aksırma, aksırık, 5.35, 6.13, 7.51

ptyelon: balgam, 1.12

ptysis: (kan, cerahat vs.) tükürme, tükürerek dışarı atma, 3.29, 7.15, 7.16

ptysma: balgam, 5.11

pyon: yaradan gelen akıntı, cerahat, irin, 2.47, 4.75, 4.81, 6.10, 6.27, 6.41, 7.15, 7.16, 7.44, 7.45, 7.79-80

pyr: ateş, 7.87

pyretos: ateş, ateşlenme, humma, yüksek ateş, 1.14, 2.26, 2.47, 3.6, 3.7, 3.11, 3.14, 3.16, 3.21, 3.22, 3.25, 3.27, 3.29, 4.21, 4.27, 4.29, 4.31, 4.34, 4.35, 4.37, 4.43, 4.44, 4.45, 4.46, 4.47, 4.48, 4.49, 4.50, 4.51, 4.52, 4.53, 4.55, 4.56, 4.57, 4.60, 4.61, 4.62, 4.63, 4.64, 4.65, 4.66, 4.67, 4.68, 4.70, 4.73, 4.74, 5.5, 5.55, 5.61, 5.64, 6.3, 6.40,

6.44, 6.50, 6.51, 6.54, 7.37, 7.42, 7.52, 7.59, 7.59a, 7.63, 7.64, 7.65, 7.70, 7.73, 7.74, 7.86; **synekhēs pyretos**: kesintisiz humma, 3.21; **planētes pyretoi**: düzensiz nöbetlerle gelişen humma, 3.22; **tritaïos pyretos**: gūnaşırı nükseden humma, 3.21, 4.59; **tetartaïos pyretos**: üç günde bir nükseden humma, 2.25, 3.22, 5.70, 7.84

pyria: üzerine kokulu maddeler serpiştirilmiş sıcak közleri giysilerin altına koymak suretiyle yapılan banyo, buhar banyosu, 5.28, 6.31

rhēgma: (doku) yırtılma, 6.22

rhēksis: (şişlik, çıban vs.) patlama, patlayıp boşalma, 5.15, 7.8; (damar) kopma, 4.78; (âdet) başlama, 3.28

rheuma: bedenden çıkan her türlü salgı, özellikle de burun akıntısı, 7.79-80

rhigos: titreme, titreme nöbeti, 4.29, 4.46, 4.58, 4.63, 5.17, 5.20, 5.22, 5.69, 7.7

rhis: burun, burun delikleri, 3.27, 3.31, 4.49, 4.60, 4.74, 5.33, 5.59, 6.2, 6.10, 7.74, 7.84

rhysis: bağırsak akıntısı, 2.14, 3.16; kan akışı veya kanama, 3.20, 3.27, 7.9, 7.16

sarks: et, ten, beden, 4.16, 4.26, 5.16, 7.2, 7.60, 7.81

satyriasmos: kulaklarda oluşan beze veya şişlik, 3.26

sēmeion: bulgu, belirti, emare, 5.22, 5.64, 6.1, 6.52, 7.36, 7.74

sēpedōn: kangren, 3.16, 3.21, 7.20

sidēros: ameliyat için kullanılan demir, bıçak, 7.87

sielon: salya, tükürük, 7.16

skelos: bacak, 6.60

skotodinos: baş dönmesi, vertigo, 4.17

sōma: beden, vücut, 1.3, 1.14, 2.6, 2.7, 2.8, 2.9, 2.10, 2.15, 2.28, 2.31, 2.36, 2.37, 2.48, 2.51, 2.54, 3.17, 3.31, 4.2,

4.13, 4.14, 4.15, 4.38, 4.39, 4.40, 4.41, 5.45, 5.59, 5.63, 5.69, 6.8, 6.41, 6.56, 7.28, 7.33, 7.40, 7.60, 7.61, 7.71, 7.81

spasma: burkulma, kas tellerinde yırtılma, 5.25

spasmos: kasılma, spazm, 2.26, 3.25, 4.57, 4.66, 4.67, 4.68, 5.1, 5.2, 5.3, 5.4, 5.17, 5.20, 5.22, 5.56, 5.65, 5.70, 6.39, 6.56, 7.9, 7.10, 7.13, 7.18, 7.25

sperma: tohum, meni, semen, 5.62, 5.63

sphakelos: kemik çürümesi, yenirce, 7.78

sphygmōs: (iltihaplı uzuvlarda) zonklama, 7.21

splanchnon: iç organlar (özl. kalp, ciğer, böbrek vs.), 4.66

splēn: dalak; **splēnes:** (çğl.) dalak hastalıkları, dalak şişmesi veya büyümesi 3.22

spondylos: omur, 3.26

stēthos: göğüs, sine, 3.5, 3.23, 5.24, 6.5, 7.49

stoma: ağız, 2.43, 3.21, 4.17, 5.49, 5.51, 5.59; **stoma tōn hystereōn:** rahim ağzı, os uteri, 5.46, 5.54, 6.10

strangouria: işeme sırasında veya sonrasında idrar yolunda yanma ve ağrı olması, strangüri, 3.16, 3.22, 3.31, 4.80, 5.58, 6.44, 7.39, 7.48

strophos: bağırsak sancısı, buruntu, kolik, 4.11, 4.20, 5.41

styptika: (çğl.) kanamayı durduran ilaçlar, 7.37

symptōsis: (bedende) çökme, 1.3

syndosis: akıntı, 4.62

tarakhē: rahatsızlık, hastalık, 1.2, 7.33

teinesmos: bağırsakları boşaltırken kendini zorlama, ıkınma, 7.27

tetanos: tetanos, kazıklı humma, 4.57, 5.6, 5.17, 5.20, 5.21, 5.22, 5.65, 7.13

thanatos: ölüm, 2.19, 4.37, 4.49, 5.16, 7.79-80

- theōrētos:** (hastalıklarda muayyen günler hakkında) izlenmesi gereken, 2.24
- therapeia:** tedavi, bakım, 1.6
- therinos:** (hastalık) yaza özgü, yazın görülen, 2.25, 3.22
- thōraks:** göğüs, sine, 3.17
- thriks:** saç, kıl, 4.76, 5.11, 5.69
- thrombos:** pıhtı, topak, 4.80, 7.39
- titthos:** göğüs, meme, 5.40, 5.50, 5.53
- tokos:** doğum yapma, doğurma; gebelik dönemi, 3.12
- topos:** organ, uzuv, bölge, 2.46, 4.47, 5.63, 6.41, 7.36
- trakhēlos:** boyun, 4.35, 7.59a
- trauma:** yaralanma, 4.23, 5.66
- tromos:** titreme, 6.26, 7.18
- typhlōsis:** körlük, 6.56

Kaynakça

- Adams, C.D. (ed.) (1868). *The Genuine Works of Hippocrates*, New York: Dover.
- Adams, F. (1849). *The Genuine Works of Hippocrates, Translated from the Greek with a Preliminary Discourse and Annotations*, vol. 1-2, London: The Sydeham Society.
- Coar, T. (tr.) (1822). *The Aphorisms of Hippocrates, with a Translation into Latin and English*, London: A.J. Valpy.
- Dunglison, R. (1839). *Medical Lexicon. A New Dictionary of Medical Science*, Philadelphia: Lea and Blanchard.
- Fischer, C. (Foreword) (2008). *Hippocrates. The Corpus*, New York: Kaplan Publishing.
- Goldberg, H.S. (1963). *Hippocrates: Father of Medicine*, New York: Franklin Watts, Inc.
- Jones, W.H.S. (1979). *Philosophy and Medicine in Ancient Greece*, New York: Arno Press.
- Jones, W.H.S. (tr.) (1957). *Hippocrates*, vol. 1, Loeb Classical Library, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Jones, W.H.S. (tr.) (1959). *Hippocrates, vol. 4. Heraclitus On the Universe*, Loeb Classical Library, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Jouanna, J. (1999). *Hippocrates*, (tr.) M.B. DeBevoise, Maryland: The Johns Hopkins University Press.

- King, H. (1998). *Hippocrates' Woman: Reading The Female Body in Ancient Greece*, London: Routledge.
- Litré, É. (ed.) (1962). *Oeuvres complètes d'Hippocrate*, vol. 4, Paris: Baillière.
- Lloyd, G.E.R. (2003). *In the Grip of Disease. Studies in the Greek Imagination*, Oxford: Oxford University Press.
- Lloyd, G.E.R. (ed.) (1983). *Hippocratic Writings*, London: Penguin Books.
- Longrigg, J. (1993). *Greek Rational Medicine. Philosophy and Medicine from Alcmaeon to the Alexandrians*, London: Routledge.
- Longrigg, J. (1998). *Greek Medicine From the Heroic to the Hellenistic Age. A Source Book*, London: Duckworth.
- Marks, E. (1817). *The Aphorisms of Hippocrates, From the Latin Version of Verhoofd, with a Literal Translation on the Opposite Page and Explanatory Notes*, New York: Colins & Co.
- Mesut, R. (2011). *Tıbbi Terminoloji*, İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.
- Miles, S.H. (2004). *The Hippocratic Oath and the Ethics of Medicine*, Oxford: Oxford University Press.
- Temkin, O. (1991). *Hippocrates in a World of Pagans and Christians*, Maryland: The Johns Hopkins University Press.
- Tuğlacı, P. (2002). *Tıp Sözlüğü (İngilizce-Türkçe)*, 9. Baskı, İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Venes, D. (ed.) (2013). *Taber's Cyclopedic Medical Dictionary*, 22. ed., Philadelphia: F.A. Davis Company.